

UNIVERZITET U SARAJEVU- FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

Učenje straha: posljedice emocionalnog uvjetovanja u ranom djetinjstvu

Završni rad

MENTOR: Prof. dr. Amir Pušina

STUDENTICA: Aldijana Karić

Sarajevo, 2025. godine

UNIVERZITET U SARAJEVU – FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

Učenje straha: posljedice emocionalnog uvjetovanja u ranom djetinjstvu
Završni rad

MENTOR: Prof. dr. Amir Pušina

STUDENTICA: Aldijana Karić

Sarajevo, 2025. godine

UNIVERSITY OF SARAJEVO - FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF PEDAGOGY

Learning Fear: The Consequences of Emotional Conditioning in Early Childhood
The final thesis

MENTOR: Prof. dr. Amir Pušina

STUDENT: Aldijana Karić

Sarajevo, 2025.

SAŽETAK

Ovaj rad bavi se ulogom emocionalnog uvjetovanja i roditeljskih stilova u razvoju i oblikovanju dječijih strahova, kao i dugoročnim posljedicama na emocionalnu regulaciju u odrasloj dobi. Cilj istraživanja bio je propitati povezanost odgojnih roditeljskih stilova (nezavisna varijabla) sa učenjem različitih vrsta strahova emocionalnim uvjetovanjem i razlozima njihovog javljanja u ranom djetinjstvu (zavisna varijabla). Uz primjenu empirijskog neeksperimentalnog korelacijskog metodološkog nacrt, u istraživanju je sudjelovalo 7 ispitanika muškog i 93 ženskog spola ($N = 100$) prosječne dobi $M = 35,69$ ($SD = 5,93$). Prema obilježjima, radilo se o prigodnom stratificiranom uzorku koji su sačinjavali roditelji različitog obrazovnog nivoa (srednja sprema $n = 23$, bačelori 36, masteri 35 i doktori nauka 6) prosječnog bračnog „staža“ izraženo u godinama $M = 9,54$ ($SD = 3,82$), s prosječno dvoje djece i njihove prosječne dobi $M = 4,66$ ($SD = 2,22$). Izvedena su tri istraživačka zadatka i tri korespondirajuća istraživačka pitanja: (1). Koji su odgojni stilovi dominantni kod anketiranih roditelja?, (2). O kojim dominantnim strahovima vlastite djece izvještavaju roditelji utvrđenih dominantnih odgojnih stilova i (3). Koji su, prema roditeljima, razlozi javljanja identificiranih strahova djece? Na što ukazuju rezultati istraživanja? (1) Na psihometrijski valjanim i pouzdanim skalama roditeljskih odgojnih stilova, nađena je statistički značajna, jaka negativna povezanost između mjera za AUTO (autoritarni odgojni stil) i DEMO (demokratski odgojni stil), $r(98) = -.55$, $p < .001$, što govori u prilog konstruktne internalne valjanosti skala. Utvrđena je statistički značajna razlika između skora na AUTO skali ($M = 2.10$, $SD = .42$) i skora na DEMO skali ($M = 4.20$, $SD = .43$), $t(99) = -27.81$, $p < .001$. Ovi rezultati, dakle, nesumnjivo ukazuju na značajnu dominantnost *demokratskog odgojnog stila kod anketiranih roditelja*. Postotnim rang kriterijem opadajućim slijedom, kod djece dominiraju specifični strahovi, zatim strah od neuspjeha, separacijski strahovi, strah od nepoznatog, strah od kazne, strah od autoriteta, strah od gubitka i socijalni strahovi. Izuzetak je podatak o nepostojanju strahova, koji bi prema rangu zauzeo 2. mjesto, no to je podatak sam po sebi, ukazujući da veliki broj djece roditelja demokratskog odgojnog stila ne ispoljava strahove. Kako je kod roditelja dominirao autoritativni (demokratski) odgojni stil u odnosu na autoritarni, time se identificirani strahovi mogu dovesti u vezu upravo s demokratskim (autoritativnim) stilom roditelja. Naravno, ovdje su mogle biti izvedene finije statističke procedure i analize. Kada je riječ o razlozima javljanja strahova, najveći broj roditelja (33%) smatra da za prisutnost strahova ne postoji neki poseban razlog. Manji postotci roditelja ističu specifične razloge, kao što su lajanje pasa (14%), razvojne faze (10%), prevelik utjecaj medija i televizije (9%), prezaštićenost (7%), neriješene odnosi u porodici i okolini (6%), prevelika očekivanja i pritisak (5%) te loša iskustva sa različitim situacijama (3%). Pojedinačni razlozi, kao što su pogrešni postupci roditelja, nepodržavajuća sredina i potreba za dokazivanjem, navedeni su u svega 1% slučajeva. Ovi rezultati ukazuju na povezanost demokratskog roditeljskog odgojnog stila sa različitim pojavama, učestalosti i intenzitetu strahova kod djece, oblikujući njihove emocionalne reakcije i učenje straha - obzirom na razvojni uzrast - uglavnom putem emocionalnog uvjetovanja.

Ključni pojmovi: rano djetinjstvo, roditeljski stil, učenje, emocije, strah

ABSTRACT

This paper examines the role of emotional conditioning and parenting styles in the development and shaping of children's fears, as well as the long-term consequences for emotional regulation in adulthood. The aim of the study was to examine the relationship between parenting styles (independent variable) and the learning of different types of fears through emotional conditioning and the reasons for their emergence in early childhood (dependent variable). Using an empirical non-experimental correlational methodological design, the study involved 7 male and 93 female subjects ($N = 100$) with an average age of $M = 35.69$ ($SD = 5.93$). According to the characteristics, it was a convenient stratified sample consisting of parents of different educational levels (secondary school $n = 23$, bachelor's degree $n = 36$, master's degree $n = 35$ and doctorate degree $n = 6$) with an average marital "experience" expressed in years $M = 9.54$ ($SD = 3.82$), with an average of two children and their average age $M = 4.66$ ($SD = 2.22$). Three research tasks and three corresponding research questions were carried out: (1). What are the dominant parenting styles of the surveyed parents?, (2). What are the dominant fears of their own children reported by parents with established dominant parenting styles and (3). What are the reasons, according to the parents, for the identified fears of their children? What do the research results indicate? (1) On psychometrically valid and reliable scales of parental parenting styles, a statistically significant, strong negative correlation was found between the measures for AUTO (authoritarian parenting style) and DEMO (democratic parenting style), $r(98) = -.55$, $p < .001$, which speaks in favor of the construct internal validity of the scales. A statistically significant difference was found between the score on the AUTO scale ($M = 2.10$, $SD = .42$) and the score on the DEMO scale ($M = 4.20$, $SD = .43$), $t(99) = -27.81$, $p < .001$. These results, therefore, undoubtedly indicate a significant dominance of the democratic parenting style among the surveyed parents. In descending order of percentage rank, specific fears dominate in children, followed by fear of failure, separation fears, fear of the unknown, fear of punishment, fear of authority, fear of loss, and social fears. The exception is the data on the absence of fears, which would rank 2nd, but this is data in itself, indicating that a large number of children of parents with a democratic parenting style do not express fears. Since the authoritative (democratic) parenting style was dominant among parents compared to the authoritarian one, the identified fears can be linked to the democratic (authoritative) parenting style. Of course, more refined statistical procedures and analyses could have been performed here. When it comes to the reasons for the occurrence of fears, the largest number of parents (33%) believe that there is no particular reason for the presence of fears. Smaller percentages of parents point out specific reasons, such as barking dogs (14%), developmental stages (10%), excessive influence of the media and television (9%), overprotection (7%), unresolved relationships in the family and environment (6%), excessive expectations and pressure (5%), and bad experiences in various situations (3%). Individual reasons, such as wrong actions of parents, an unsupportive environment, and the need to prove oneself, were mentioned in only 1% of cases. These results indicate a connection between democratic parenting style and various occurrences, frequency and intensity of fears in children, shaping their emotional reactions and fear learning - given their developmental age - mainly through emotional conditioning.

Keywords: early childhood, parenting style, learning, emotions, fear

SADRŽAJ

Uvod	7
I. TEORIJSKI DIO ISTRAŽIVANJA	8
1. Definiranje ključnih pojmova	9
Emocije	9
Strah	9
Rano djetinjstvo	9
Roditeljski stil	9
Učenje	10
1.2 Učenje emocija	11
1.3. Emocionalni razvoj u dojenačkoj dobi i ranom djetinjstvu	12
2. Strah	13
2.1. Razvojni strahovi	15
2.2. Učenje straha klasičnim uvjetovanjem	20
2.3. Učenje straha modeliranjem	21
3. Obitelj i učenje emocija	22
4. Atačment ili privrženost	23
1. Mogućnost uspostavljanja privrženosti	25
2. Kvaliteta skrbi	26
3. Karakteristike dojenčeta	26
4. Obiteljske okolnosti	26
4.1. Posljedice neostvarenog atačmenta	27
5. Roditeljski stilovi	28
5.1. Autoritativni roditeljski stil	29
5.2. Autoritarni roditeljski stil	29
5.3. Permisivni roditeljski stil	30
5.4. Indiferentni roditeljski stil	30
II. METODOLOŠKI DIO ISTRAŽIVANJA	33
2.1 Cilj istraživanja	34
2.2 Zadaci istraživanja	34
2.3 Identifikacija i operacionalizacija varijabli	34
2.4 Istraživačka pitanja	34
2.5 Sudionici	35
2.6 Mjerni instrumenti	35
2.7 Postupak	35
III. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	36
3.1 Dominantni odgojni stilovi roditelja	36
3.2 Dominantni strahovi djece	37
O kojim strahovima vlastite djece izvještavaju roditelji dominantno demokratskog odgojnog stila?	37
3.3 Razlozi ispoljavanja strahova	40
4. Diskusija rezultata istraživanja	45
ZAKLJUČAK	48
LITERATURA:	49
IV. PRILOZI	52

Uvod

Rano djetinjstvo ili kako pojedini autori nazivaju period malog djeteta, razdoblje je u kojem djeca svjesno ili nesvjesno zbog utjecaja okoline koja ga okružuje pogoduje razvijanju i učenju straha kod djece posljedicama emocionalnog uvjetovanja. Emocionalni razvoj je iznimno važan i njegovom razvoju u velikoj mjeri doprinosi odnos roditelja prema svojoj djeci u tom najranijem periodu. Vrlo je bitno da dijete pored zdravog okruženja ima emocionalno zrele i psihofizički zdrave roditelje. Djeca uče strah najčešće putem emocionalnog uvjetovanja. U teorijskom okviru istraživanja će biti riječi o klasičnom uvjetovanju kao jednom od temeljnih mehanizama kojim dijete putem emocionalnog uvjetovanja razvija strah. Znamo da su djeca, pogotovo u ranoj fazi razvoja, vrlo osjetljiva na jake i neugodne zvukove, te se posljedice nastale učestalim ponavljanjem neugodnih zvukova produžuju dugo nakon što je dijete razvilo strah. Bronfenbrennerova sistemska teorija naglašava važnost djetetovog okruženja i okoline počev od primarnih skrbnika pa nadalje, koji utječu na djetetov, između ostalog, emocionalni razvoj. Obzirom na važnost i značaj primarnih skrbnika po dijete i njegov zdrav emocionalni razvoj bit će u teorijskom dijelu riječi o važnosti atačmenta, a također i o posljedicama neostvarenog atačmenta. Zdrav atačment je temelj i preduslov za djetetov zdrav emocionalni razvoj, a također jednako bitnu ulogu igra roditeljski stil i odgojna klima u kojoj dijete odrasta. Cilj istraživanja bio je propitati povezanost odgojnih roditeljskih stilova (nezavisna varijabla) sa učenjem različitih vrsta strahova emocionalnim uvjetovanjem i razlozima njihovog javljanja u ranom djetinjstvu (zavisna varijabla). Otuda su izvedena tri istraživačka zadatka. Ovim istraživačkim radom nastojat će se objasniti na koji način roditeljski stilovi doprinose formiranju različitih obrazaca ponašanja kod male djece koji se mogu reflektovati putem straha ili anksioznosti. Na temelju rezultata istraživanja razumjet će se važnost roditeljskog stila i njegova povezanost sa prevencijom i/ili nastajanjem emocionalnih poteškoća.

I. TEORIJSKI DIO ISTRAŽIVANJA

*„Djeca ne pamte što ih pokušavate naučiti. Oni pamte ono
što vi jeste.“*

Jim Henson

1. Definiranje ključnih pojmova

Emocije

Prema Goleman (2023:459), „Pojam emocija koristim kad želim označiti osjećaj i misli vezane za njega, psihološka i biološka stanja te raspon raznovrsnih mogućnosti ponašanja.“

Strah

„Strahovi su urođene reakcije koje štite od različitih opasnosti. Zato se svi nečega bojimo. Neki strahovi su sastavni dio odrastanja. Javljaju se u sve djece određene dobi, i nakon određenog vremena spontano nestaju. To su urođeni strahovi, za razliku od stečenih, koji su izazvani nekim vanjskim uzrokom.“ (Jovančević i sur., 2004:103)

Rano djetinjstvo

Prema Vulić – Prtorić (2002), razvojni period djeteta u dobi između ranog i srednjeg djetinjstva zove se rano djetinjstvo ili period malog djeteta.

Roditeljski stil

Prema Berk (2015), stilovi roditeljstva su isprepletenost različitih ponašanja u ovisnosti od situacija, kreirajući odgojnu klimu po dijete.

Učenje

Prema Pijažeu (1896–1980), učenje proizlazi iz razvoja, odnosno razvoj je temelj koji omogućava učenje. U predškolskom periodu primarni cilj učenja nije poticanje intelektualnih sposobnosti, već zadovoljavanje osnovnih potreba djeteta. Učenje se u toj dobi odvija spontano i prirodno, vođeno interesima djeteta, a najčešće se ostvaruje kroz igru i slične aktivnosti.

1.2 Učenje emocija

Prema Vidović i sur (2003:145), „Različiti pristupi učenju slažu se da je učenje psihički proces koji dovodi do relativno trajnih, stečenih promjena u funkcioniranju pojedinca“. Ljudsko biće je satkano od emocija. Emocije su sastavni dio našeg života, naše svakodnevnice, našeg postojanja. Oblik ili vrstu emocije koju dijete ispoljava u dojenačkoj dobi i ranom djetinjstvu, pa i kasnije, uveliko ovisi od okoline i njenih utjecaja. Rani period djetinjstva djeteta je ključan za njegovo učenje emocija, koje će ostaviti poprilično dubok trag u njegovom biću. U ovisnosti od naučenih emocija to će uveliko diktirati djetetova dalja ponašanja, njegov emocionalni stav i diktirat će njegovu sposobnost ispoljavanja pozitivnih ili negativnih emocija prema drugima, naravno u ovisnosti od oblika njegovog ranog učenja. Prema Brajša-Žganec (2003), da bi dijete razumjelo emocije treba da ima sposobnost prepoznavanja vlastitih emocija, da razumije povratne informacije vezane uz te emocije, te da razumije povezanost vlastitih emocija sa uticajima iz okoline.

Brajša-Žganec (2003:37), navodi da postoje različiti činitelji koji čine razliku u razumijevanju emocija te ih dijelimo u dvije skupine:

1. interpersonalni činitelji koji uključuju postupke i ponašanja roditelja
2. intrapersonalni činitelji koji obuhvaćaju kognitivne i jezične sposobnosti

Prema istraživanju gore navedene autorice o područjima emocija, razumijevanja i ispoljavanja istih, djeca mnogo lakše prepoznaju osnovne, primarne emocije. Također, djeca najbrže prepoznaju emociju o kojoj su dobili najviše informacija. Emocionalna inteligencija djeteta počinje se graditi od najranijeg perioda, a nadograđuje se kasnije tokom školovanja i odrastanja. Djeca uče emocije kroz način na koji se njihovi roditelji ophode prema njima i na koji način odgovaraju na potrebe svog djeteta. Prema Goleman (2023:38), „U našem emocionalnom repertoaru svaka emocija igra jedinstvenu ulogu, što pokazuju njihova karakteristična biološka obilježja.“

1.3. Emocionalni razvoj u dojenačkoj dobi i ranom djetinjstvu

„Roditelji, kaže Brazelton, trebaju shvatiti na koji način njihovi postupci mogu pomoći u stvaranju samopouzdanja, radoznalosti, zadovoljstva u učenju i razumijevanju granica koji djeci pomažu da uspiju u životu“ (Brazelton, 1992, prema Goleman, 2023:317). Prema Goleman (2023:321), „Prve tri-četiri godine života su period kad se dječiji mozak razvije do oko dvije trećine svoje pune veličine i evoluiru u složenosti brže nego što će ikada kasnije. Također, autor navodi da ukoliko dijete do svoje četvrte godine doživi teži oblik stresa, to može oštetiti njegove centre za učenje smještene u mozgu, te na taj način oštetiti djetetov intelekt. Prema Nikić (1993), od izuzetne važnosti je da dijete u periodu ranog djetinjstva odrasta u jednom zdravom okruženju ispunjenom ljubavlju, povjerenjem i emocionalnom toplinom. Od izuzetne je važnosti da se djetetu u periodu ranog djetinjstva upućuju pohvale i priznanja za svaki postupak vrijedan toga. Prema Berk (2015), emocionalni razvoj djeteta započinje odmah nakon rođenja, a različita iskustva sa kojima se novorođenče susreće nakon rođenja utječu na diferencijaciju različitih emocionalnih iskustava. Na taj način dijete razvija neke od osnovnih emocija poput uznemirenosti, gnjeva, ljubomore, gađenja, straha, ali također i pozitivne emocije poput sreće, radosti, zadovoljstva, oduševljenja i osjećaja naklonosti prema drugima. Prema Čudina – Obradović (2006), način na koji dijete pokazuje i kontroliše svoje emocije uveliko ovisi o prvoj godini njegovog života. Ta prva godina je ključna za razvoj pozitivnih emocija i sposobnosti da dijete samoregulira svoje osjećaje. U tom razdoblju dijete stvara posebnu vezu s majkom. Ako je ta veza čvrsta i ispunjena toplinom, ako majka nije pod stresom ili depresivna te pokazuje ljubav i pozitivne emocije, to sve pomaže djetetu da razvije zdrav emocionalni razvoj i nauči se nositi sa svojim osjećajima. Roditelji koji dosljedno reaguju na djetetovo ponašanje pozitivnim, emocionalno ugodnim i smirenim reakcijama postižu optimalni socio-emocionalni razvoj djeteta. S druge strane, djeca čiji su roditelji depresivni i burno reaguju na djetetovo ponašanje, uzrokuju kod djece neprimjereno ponašanje i emocionalno izražavanje. Najbolju kvalitetu socio-emocionalnog razvoja pokazuju djeca čiji roditelji sukobe rješavaju zajedno s djecom pomoću objašnjenja i opravdanja tih postupaka te nudeći im rješenje za poboljšanje odnosa. Prema Oatley i Jenkins (1996), jako je bitno da dijete u ranom razvoju razvije dobru sliku i mišljenje o sebi. Kako će se dijete osjećati i kakvu će sliku formirati o sebi uveliko ovisi o načinu na koji ga roditelji tretiraju i kakve emocije preusmjeravaju prema svom djetetu. Zato je važno da roditelji

i svi koji brinu o djetetu pokazuju ljubav, pružaju sigurnost i utjehu, te da svojim ponašanjem budu dobar primjer. Dijete se ne smije sramiti ako mu nešto ne ide već treba svaki put kada se potruži nešto sam napraviti uputiti pohvalu za njegov/njen trud. Ako je dijete aktivno i ima podršku, uspjeh će s vremenom doći. Ali ako ga se stalno pritišće da mora biti savršeno, to može usporiti njegov razvoj.

Pehar (2007:97) navodi da na razvoj emocija utiču brojni faktori kao što su: socijalna sredina, odnosi u obitelji, uspjeh, doba dana i raspored rada i odmora, inteligencija, nivo aspiracije, zdravstveno stanje, fizička normalnost, način odmaranja, funkcija organizma.

2. Strah

Prema Riemann (2002), sa evaluacijskog gledišta, strah se pojavljuje u situacijama kada se susrećemo sa opasnošću ili nekom situacijom kojoj trenutno nismo dorasli. Na taj način strah nas upozorava na opasnost, te se u našem tijelu počinje javljati strah koji nam pomaže da osjetimo dozu sigurnosti. Prema Shapiro (2002), strah i tjeskoba se javljaju u emocionalnom dijelu mozga, a naše tijelo će odgovoriti na strah time što će se pripremiti za bijeg, borbu ili pozornost. Vasta i sur., (2005), navode da su emocije unutrašnje reakcije ili osjećaji kod čovjeka i one mogu biti pozitivne (izazivati ugodu) i/ili negativne (izazivati nelagodu). Strah kao jedna od emocija spada u jednu od osnovnih. Prema Jenkins i Oatley (2003), strah spada u jednu od primarnih emocija čije je pojavljivanje očekivano uslijed određene opasnosti. Osoba koja je pod utjecajem straha pažljivo posmatra sve ono što se oko nje događa i ono čega se plaši. Vulić – Prtorić (2002), navode da su istraživanja dokazala da u procentu 90% djece u dobi između 2. i 14. godine života posjeduje najmanje jedan specifičan strah. Kod pojedine djece može biti prisutno istovremeno nekoliko specifičnih strahova. Prema Brezinščak i Španić (2018), kod djece u dobi od rođenja do druge godine prisutni su neki od sljedećih strahova: intenzivni podražaji, gubitak podloge, glasni zvukovi, strah od odvajanja sa bliskim osobama ili strah od mogućnosti gubitka bliske osobe.

Prema Ennulat (2010), tokom odrastanja dijete stječe sve veću dozu samostalnosti. Prema Starc i sur. (2004), razdvajanje od roditelja za dijete predstavlja učenje i potiče na samostalnost. Ennullat (2010), navodi da ne mora kod svakog djeteta pojavljivanje straha nužno značiti gubitak samopouzdanja. U fazi prvih odvajanja od majke dijete će reagovati plačem jer do tada nije naviklo na odvajanja od majke i naviklo je da većinu svog vremena provodi s njom. Plač kao

posljedica straha koje dijete osjeća u tim trenucima je prisutan jer se dijete boji da će ostati samo ili da roditelji neće doći po njega u vrtić. U tim trenucima ključna je odgajateljeva pažnja, briga i njega koja će djetetu pomoći u prevazilaženju straha i lakšeg oslobađanja od istog.

Prema Vulić – Prtorić (2002), dječiji strahovi se definiraju kao odgovori ili reakcije na neku uočenu prijetnju ili opasnost iz okoline. Prema Shapirovim tumačenjima (2002), Jerome Kagan naglašava da preosjetljiva amigdala, koja je centar za emocionalnu kontrolu u mozgu, igra ključnu ulogu u razvoju strahova kod djece. Strah se može pojaviti zbog različitih faktora, uključujući nedostatak povjerenja djeteta prema okolini, nedovoljnu pažnju i brigu majke te izloženost traumatskim iskustvima. Takvi uvjeti mogu uzrokovati da dijete postane oprezno i zatvoreno prema svijetu oko sebe.

Shapiro (2002) nudi savjete kako bi odraslima olakšao pristup njihovoj djeci u trenutku kada primijete da je kod njih prisutan strah. Neki od savjeta su:

1. Ne popuštati strahovima malog djeteta!
2. Ne biti djetetu stalno za petama!
3. Učiniti dijete manje osjetljivim!
4. Osigurati nova iskustva!
5. Uvjeriti se da dijete ima prijelazni objekt!
6. Jasno razložiti svom djetetu da je njegov strah neutemeljen!
7. Uvjeravanjem se potiče samostalnost djeteta!
8. Naučiti dijete kako da se opusti!
9. Suočavanje sa zastrašujućim događajem!
10. Reći djetetu šta će se dogoditi!
11. Izbjegavati zastrašujuće priče i filmove!
12. Zaštitite dijete tijekom noćnog straha!
13. Pomoć kompjutera!

2.1. Razvojni strahovi

Kako navodi Vulić - Prtorić (2002), nekada prije su se strahovi dijelili i imenovali po nekim neuobičajenim nazivima poput strahovi i fobije od mačaka, mraka, insekata, zmija ili grmljavine. Danas postoji mnogo šira podjela dječijih strahova na temelju brojnih analiza uzoraka i statističkih istraživanja. Da bi se djetetu moglo pomoći i raditi na prevazilaženju određenog straha prvenstveno je bitno utvrditi o kojoj vrsti straha je riječ, a zatim uz pomoć stručnjaka i metoda rada prilagođenih toj vrsti straha, raditi na njegovom rješavanju.

Poulton i sur (1997), prema Vulić – Prtorić (2002), navode da su podijelili dječije strahove na četiri glavne kategorije:

1. **Socijalni strahovi** – strah od odgovaranja pred razredom, upoznavanja novih ljudi i sl.
2. **Specifični strahovi** – strah od stvari poput vode, životinja, visina, mraka, grmljavine.
3. **Agorafobični strahovi** – strah od situacija kao što su vožnja avionom, liftovima, gužvama ili samoća.
4. **Višestruki strahovi** – kombinacija više od prethodno navedenih strahova.

Ollendick (1995), prema Vulić – Prtorić (2002), navodi neke od najčešćih dječijih strahova kod djece: strah da će ga udariti auto, da neće moći disati, od bombe i bombaškog napada, biti zapaljen ili izgorjeti, pasti sa nekog visokog mjesta, strah od provalnika, zemljotresa, smrti, slabih ocjena i zmija. Putem faktorske analize ovaj autor je grupirao dječije strahove u pet kategorija: strah od neuspjeha i kritiziranja, strah od nepoznatog, strah od ozljeđivanja i malih životinja, strah od opasnosti, strah od smrti i strah od medicinskih postupaka.

Prema Vulić – Prtorić (2002), za razlikovanje opravdanih od patoloških strahova i anksioznosti koristi se pet osnovnih kriterija

1. Situacijska primjerenost,
2. Intenzitet simptoma,

3. Trajanje simptoma,
4. Stupanj u kojem simptomi ometaju svakodnevno funkcioniranje,
5. Razvojna primjerenost straha ili anksioznosti.

Razvojni period djeteta u dobi između ranog i srednjeg djetinjstva zove se rano djetinjstvo ili period malog djeteta. Ispod, u tabeli 1, možemo vidjeti gdje se i u kojoj dobi nalazi period ranog djetinjstva u odnosu na druge razvojne periode. Na osnovu tabele možemo uočiti da je to period koji traje u dobi između druge i šeste godine. Važno je naglasiti da ove granice nisu striktno određene već su fleksibilne i mogu se pomjerati (može raniti ili kasniti) u ovisnosti od individualnosti i razvoja djeteta.

Prve dvije godine • separacijski strah (5.-7. mjesec) • strah od nepoznatih osoba (7.-9. mjesec) • strah od iznenadnih, jakih zvukova Strahovi djece predškolske dobi • strah od životinja • strah od liječnika • strah od pljačkaša, otmičara i lopova • strah od vremenskih nepogoda • strah od imaginarnih bića • noćni strahovi i more (2.-8. godina) Strahovi djece mlađe osnovnoškolske dobi • strah od životinja • strah od imaginarnih bića • strah od tjelesnih povreda, bolesti i smrti • strah od škole • strah od mraka Strahovi djece u doba adolescencije • strah od tjelesnih povreda • strahovi vezani za tjelesni izgled i osobnu kompetentnost • strah od medicinskih intervencija • strah od socijalne neprihvaćenosti • strah od javnih nastupa • strah od rata i nasilja

Tabela 1 : Strahovi koji se javljaju u različitim razvojnim periodima (prema Vulić-Prtorić, 2002)

Prema tabeli iznad možemo vidjeti da se u periodu između druge do šeste godine dječiji strahovi klasificiraju na: strahove djece predškolske dobi i strahove djece mlađe osnovnoškolske dobi.

U istraživanju koje je provela Vulić - Prtorić (2002) na uzorku od 2237 ispitanika ustanovljeno je da se prethodno navedeni strahovi manifestiraju kod djece u ranom djetinjstvu u određenim postotcima. Rezultati istraživanja su prikazani u tabeli 2 koja slijedi.

STRAHOVI	N	%
Strahovi od neizvjesnosti	245	10.95
• <i>strah za vlastitu budućnost i sudbinu čovječanstva</i>	101	4.5
• <i>strah od neuspjeha u životu</i>	94	4.2
• <i>strah od samoće</i>	50	2.2
Strahovi od bolesti i tjelesne povrede	182	8.14
• <i>strah od teških bolesti (rak, AIDS, leukemija, tumori), sljepoće, virusa</i>	70	3.1
• <i>strah od tjelesne povrede (od tjelesnog kažnjavanja, od silovanja, od ozljeda u prometnoj nezgodi, na satu tjelesnog i sl.)</i>	36	1.6
• <i>strah od medicinskih pretraga- vađenja krvi, injekcije i sl.</i>	9	0.4
• <i>strah od nasilja (rat, masakriranje, ubojstva, mučenja, otmice), strašnih snova</i>	67	3.0
Strahovi vezani za školu	174	7.78
• <i>strah od testiranja, ocjenjivanja, ispitivanja, negativne ocjene</i>	72	3.2
• <i>strah od školskog neuspjeha</i>	71	3.1
• <i>strah od određenih predmeta (glazbeni, tjelesni, likovni, strani jezik)</i>	9	0.4

• <i>strah od nastavnika ili profesora</i>	18	0.8
• <i>strah od roditeljskog sastanka</i>	4	0.2
Strah od gubitka dragih osoba <i>Strah da će se nešto loše dogoditi osobama koje dijete voli (ozlijede, bolesti, saobraćajne nesreće, smrti)</i>	167	7.47
Strah od smrti <i>Strah od konačnosti života i umiranja</i>	141	6.30
Strahovi od životinja	130	5.81
• <i>Strah od zmija</i>	47	2.1
• <i>Strah od pauka</i>	20	0.9
• <i>Strah od psa</i>	16	0.7
• <i>Strah od kukaca i insekata, vuka, štakora, miša, mačke i dr.</i>	47	2.1
Strahovi od ljudi i imaginarnih bića	96	4.29
• <i>Strah od članova obitelji (mame, tate, bake)</i>	9	0.4
• <i>Strah od nepoznatih osoba</i>	21	0.9
• <i>Strah od opasnih osoba (otmičara, ubojica, provalnika, zlih ljudi, silovatelja, terorista, pedofila, narkomana i alkoholičara)</i>	37	1.7
• <i>Strah od imaginarnih bića (vraga, đavla, duhova, čudovišta, vampira, barbaroga)</i>	29	1.3
Strah od mraka	60	2.68

<i>Strah od mračnih prostora, ulica, biti kod kuće u mraku</i>		
Strahovi od specifičnih prostora <i>Strah od tunela, dizala, malih zatvorenih prostora (vlaka, aviona, špilje, pećine, gužve u autobusu), dubine</i>	55	2.46
Strah od visine	54	2.41
Strahovi od vremenskih nepogoda i jakih zvukova	16	0.72
• <i>Strah od oluje, grmljavine, munje</i>	6	0.3
• <i>Strah od potresa, poplava, požara</i>	6	0.3
• <i>Strah od eksplozivnih naprava, petardi, vatrenog oružja</i>	4	0.2

Tabela 2: Rezultati istraživanja autorice Vulić – Prtorić (2002)

Analizom dobivenih rezultata autorica prikazuje učestalost pojedinih strahova kod djece u ranom djetinjstvu, te se može zaključiti sljedeće: od ukupno 2237 ispitanika, 182 djece izjavilo je da osjećaju strah od tjelesnih ozljeda i bolesti. To predstavlja 8,14 % ispitanika, što je relevantan udio uzimajući u obzir veličinu uzorka, koji se može smatrati statistički značajnim. S ovim oblikom straha usko je povezan i strah od smrti, kojeg je prijavilo 141 dijete. Uz strahove povezane s bolešću, boli i smrću, djeca u ovom razvojnem periodu često iskazuju i strah od škole (174 ispitanika), životinja (130 ispitanika), nepoznatih ljudi i imaginarnih bića (94 ispitanika), mraka (60 ispitanika), te vremenskih nepogoda i jakih zvukova (16 ispitanika). S obzirom na prirodu dječjih strahova, razumljivo je da jedno dijete može istovremeno iskazivati više različitih strahova. Unatoč tome, prikupljeni podaci omogućuju bolji uvid u najčešće prisutne strahove kod djece. U okvirnoj distribuciji, najučestaliji su strahovi od bolesti i tjelesnih ozljeda, strah od škole te strah od smrti – što predstavlja temelj za daljnje razumijevanje emocionalnog razvoja djece i usmjeravanje stručne podrške.

Prema Čuturić (1995), kod male djece, strah je često povezan s osjećajem bespomoćnosti. Dijete se osjeća nesigurno, iznenađeno i nije u stanju brzo se prilagoditi novoj situaciji. Strah također

može nastati zbog nejasnoća i stvari koje dijete ne razumije. Kako djeca rastu, njihova reakcija na strah opada. Strah je važan dok ne postane prejak, jer pomaže u zaštiti od opasnosti. Međutim, često se djeca počnu bojati stvari koje nisu stvarna prijetnja, a takav strah može ih paralizirati i spriječiti u aktivnostima. Zbog toga je važno pomoći djetetu da prevlada svoje strahove kako bi mu strah služio zaštiti, a ne ometanju. Starc i sur (2004), navode da se kod djece u dobi između 6 i 12 mjeseci pojavljuje strah od odvajanja, poznat i kao separacijski strah. Taj strah je prirodan dio razvoja jer razdvajanje pomaže djetetu da uči biti samostalno. Prema Enullat (2010), svako dijete, kako bi istraživalo svijet oko sebe, mora postupno staviti odrasle osobe u drugi plan. No, zbog toga se kod djeteta javlja i strah od gubitka bliske osobe, najčešće roditelja. Kada dijete krene u vrtić, taj strah postaje još izraženiji jer dolazi do velike promjene u njegovom životu. Dijete osjeća da više ništa neće biti kao prije, boji se da će ostati samo i često misli da ga je majka napustila.

2.2.Učenje straha klasičnim uvjetovanjem

Prema Vidović i sur (2003:146), „Klasičnim uvjetovanjem učimo automatski odgovarati na podražaje koji prije učenja nisu izazivali takvu reakciju.“ Učenje straha kod djece posljedicom emocionalnog uvjetovanja u ranom djetinjstvu možemo povezati sa prethodnom rečenicom kroz nekoliko sljedećih primjera: Dijete počinje razvijati strah od neke igračke koja prilikom njenog korištenja ispušta glasne zvukove i proizvodi buku. Dijete može razviti strah i prema nekim životinjama od kojih se nije prethodno plašilo, naprimjer: dijete počinje razvijati strah od psa nakon što ga je pas napao ili ugrizao.

Prema Vidović i sur (2003), kada je riječ o učenju emocionalnih reakcija, postoji jedan vrlo poznat eksperiment kojeg su proveli Watson i Raynor s malim Albertom. Ovaj ekperimentalni postupak proveden je na devetomjesečnom dječaku Albertu koji je odgajan u jednom sirotištu. Ključna je druga faza ovog ekperimenta u kojoj je nastupio postupak uvjetovanja straha. Ekperimentatori Watson i Raynor su dječaku pokazivali bijelog štakora uz istovremen zvuk gonga (uparivanje podržaja). Nakon sedam uzastopnih ponavljanja tog postupka nakon određenog perioda dječak Albert je na pojavu štakora i svakog predmeta ili životinje bijele boje pokazivao strah i burno reagovanje. Zvuk gonga u ovom slučaju ću uporediti sa povišenim tonom roditelja u odgojnom djelovanju prema svojoj djeci. Pretjerana izloženost djece

povišenom tonu odnosno svakodnevnoj galami u obiteljskom domu kod djece razvija osjećaj straha. Na razvijanje straha kod djece u ranom djetinjstvu ponajviše utječu roditeljski stilovi. Autoritarni roditeljski stil je najbolji primjer u okviru kojeg su djeca takvih roditelja izložena mogućnosti razvijanja straha. Autoritarni roditeljski stil je između ostalog poznat i po povišenom tonu oba roditelja putem kojeg se pokušava uspostaviti kontrola i autoritet, a kao što su gore prethodno autori naveli, pretjerana izloženost buki ili povišenom tonu preduslov je za razvijanje straha kod djece. Roditelji jako često i svojim postupcima svjesno ili nesvjesno razvijaju strah kod svoje djece. Naprimjer, djetetu koje se nalazi noću samo u svojoj sobi pustimo glasan i neugodan zvuk, dijete će razviti strah od mraka, jer će se plašiti da će se svaki put, kada ostane samo u sobi tokom mraka, pojaviti iznenadno glasan zvuk.

2.3. Učenje straha modeliranjem

Prema Murray i sur. (2009), djeca već od najranije dobi uče promatranjem ljudi u svojoj okolini i sklona su oponašati njihovo ponašanje. Taj proces se u psihologiji naziva **modeliranje** ili **vikarijsko učenje**. Prema Fliek i sur., (2017) ; Valadao Dias i sur., (2016), modeliranje podrazumijeva da dijete, promatrajući reakcije roditelja u različitim situacijama, usvaja njihove obrasce ponašanja. Na taj način, roditeljske reakcije postaju svojevrsni putokaz djetetu kako se treba odnositi prema određenim podražajima ili situacijama. Brojna istraživanja i eksperimentalni nalazi potvrđuju da djeca mogu na ovaj način usvojiti i reakcije straha – promatrajući ne samo roditelje, već i druge odrasle osobe ili vršnjake. Dakle, strah se ne mora razviti isključivo kroz osobno iskustvo, već ga djeca mogu „naučiti” gledajući kako se drugi oko njih ponašaju u potencijalno prijetećim okolnostima.

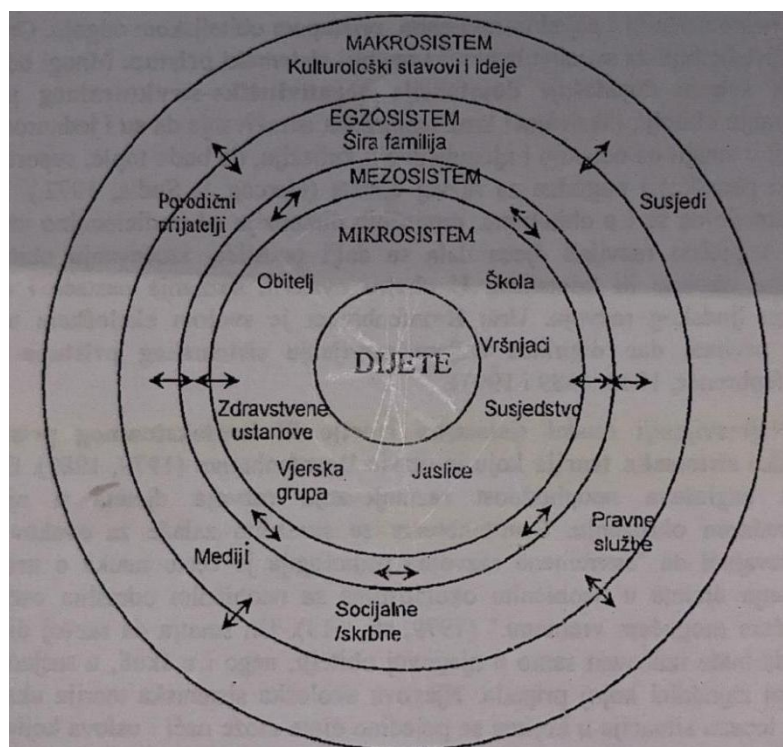
Murray i sur (2009), također navode da značaj procesa modeliranja i vikarijskog učenja potvrđuju brojna istraživanja, kako na životinjama, tako i na ljudima. Retrospektivna istraživanja kod odraslih pokazuju da modeliranje predstavlja važan prediktor različitih strahova, uključujući fobije od životinja, krvi, pa čak i socijalnu fobiju i panične reakcije.

Prema Creswell i sur., (2011); Murray i sur., (2009), istraživači su također pokušali izravno promatrati kako roditeljsko modeliranje utječe na razvoj straha kod djece. Eksperimentalni nalazi pokazuju da djeca već od 15 mjeseci mogu oponašati strah i gađenje prema objektima ili

nepoznatim osobama, ukoliko su takve reakcije vidjela kod svojih majki. Autori De Rosnay i suradnici (2009), prema Creswell i sur., (2011) proveli su jedno longitudinalno istraživanje koje je proučavalo djecu majki s dijagnosticiranom socijalnom fobijom i djece majki bez takve dijagnoze. Rezultati su pokazali da su djeca socijalno anksioznih majki već u dobi od 14 mjeseci češće izbjegavala nepoznate osobe, dok su djeca čije majke nisu pokazivale znakove socijalne fobije bila znatno manje oprezna.

3. Obitelj i učenje emocija

Prema Juul (1995), porodica, kao najstarija društvena zajednica, predstavlja stalni izvor i predmet je brojnih rasprava. Prema Pašalić – Kreso (2004:53), „Najrazvijeniji model sistemske teorije ili kontekstualnog pristupa je ekološka sistemska teorija koju je razvio Bronfenbrener (1979, 1989). On smatra da razvoj djeteta ne treba da bude izučavan samo u njegovoj obitelji, nego i u školi, u susjedstvu i u lokalnoj zajednici kojoj pripada.“

Slika 1: Bronfenbrenerovi ekološki krugovi razvoja djeteta (Bronfenbrener, 1989)

Pašalić – Kreso (2004) navodi da je Bronfenbrenner u svojoj sistemskoj teoriji naglasio da i od djece uveliko ovisi na koji način će se odnositi prema svojoj djeci i koje odgojne metode će koristiti. U sistemskoj teoriji se također navodi da svi odnosi u jednoj obitelji međusobno utječu na druge, odnosno da svaki odnos unutar obitelji podjednako utječe na dijete. Nije isključivo riječ o odnosu majke i djeteta, već i odnosu supružnika (majke i oca), kao i odnosa između oca i djeteta. Kao što možemo vidjeti na slici iznad, mikrosustav kojeg čine: obitelj, vršnjaci, škola, susjedstvo, vrtić i zdravstvene ustanove vrše direktan utjecaj na dijete. Pašalić – Kreso (2004), prema Bronfenbrenner (1989:227), navodi: „Mikrosistem obuhvata lične osobine drugih, fizičke i materijalne osobine svakodnevnog okruženja i aktivnosti, uloge i međuljudske odnose u kojima osoba u razvoju stiče iskustvo.

4. Atačment ili privrženost

Bowlby (1969), navodi na važnost tzv. atačmenta ili vezanosti, odnosno iskazuje važnost uspostavljanja ovog odnosa između majke i djeteta prvenstveno. Riječ je o organiziranom sistemu ponašanja između roditelja i djeteta koji ima emocionalni kvalitet. Emocionalni kvalitet možemo argumentirati kroz odnos majka – dijete, koji podrazumijeva pozitivne emocije : sreću, radost, toplinu i nježnost. Važno je da u ovom odnosu preovladavaju pozitivne emocije, pogotovo u ranom razvojnem periodu djeteta, jer će od toga ovisiti razvoj djetetove emocionalne stabilnosti i povjerenja. U suprotnom, ukoliko bi odnos bio hladan i emocionalno nestabilan kod djeteta bi stvaralo prostora za razvijanjem tjeskobe, a samim tim i strahova.

Bowlby (1969) je razradio faze razvoja atačmenta u toku prvih nekoliko godina života. Prva je **predatačment faza** (od 0 do 3 mjeseca starosti; u kojoj dijete ne pokazuje poseban interes ni za koga. Faza – **atačmenta u nastajanju** (od 3 do 6 mjeseci) to je jedinstven odnos koji nastaje između djeteta i roditelja. Dijete se smije, vokalizira, govori – guče mnogo češće/intenzivnije toj osobi nego drugima. Faza **jasnog atačmenta** razvija se između 6 i 12 mjeseci. Na tom uzrastu dijete je sposobno da se kreće puzanjem i prvim koracima. U ovoj fazi dijete je u stanju da pamti osobu koja mu je bliska, čak iako ona odsustvuje neko vrijeme u toku dana. Kada majka ili otac napuste prostoriju ili izlaze uveče vrlo, vjerovatno, da će dijete pokazati separacijski strah i

uznemirenost i nalazi se u nekom vrhuncu razvoja oko 12. mjeseca. Posljednja faza, prema Bowlbiju, je **ciljno – korigovana partnerska faza** (od 12. do 24. mjeseca) koja predstavlja mnogo kompleksniju isprepletenost kognitivnog, socijalnog i emotivnog ponašanja. Ako dijete shvati da će ga roditelji ubrzo napustiti nakon što dođe osoba koja treba da se brine o njemu za to vrijeme, ono može da plače tako snažno i uporno u nastojanju da zadrži roditelje ili da promjeni njihovu odluku. Prema Berk (2015), privrženost je snažna, emocionalna veza koju imamo s posebnim ljudima u našim životima, koja nam pruža ugodu i radost kad smo s njima u interakciji, dok nas u trenucima stresa njihova blizina može utješiti. Prema Eisenberg i sur. (2005), za djetetov zdrav emocionalni razvoj nije dovoljna fizička prisutnost. Kako autori navode, posebno je važna kvaliteta emocionalne usklađenosti. Autori pod time smatraju da je neophodno uspostaviti jedan emocionalni sklad između roditelja i djeteta. Roditelji sa svojom djecom treba da razmjenjuju i međusobno svoj odnos nadopunjavaju pozitivnim emocijama koji izazivaju ugodu i koje djetetu pružaju osjećaj sigurnosti u prisustvu svojih roditelja. U našem okruženju postoji bezbroj primjera iz kojih uočavamo i izvodimo zaključak koliko je djece emocionalno neispunjeno i prazno, bez obzira na fizičku prisutnost svojih roditelja.

Prema Cherry KE i sur (2019), teškoća u uspostavljanju emocionalnog sklada među roditeljima i djecom može biti i posljedica stresa, emocionalnog ili financijskog rastrojstva roditelja, a razlog može biti i posljedica nedostatka ljubavi i pažnje u djetinjstvu roditelja tog djeteta.

Prema Berk (2015), Bowlby (1969) je snažnu emocionalnu povezanost između djeteta i skrbnika podijelio kroz četiri razvojna stadija:

1. Stadij preprivrženosti (od rođenja do 6 tjedana) – beba posjeduje urođene signale (hvatanje, osmjehivanje, plač). Osmjehuje se osobama u svojoj okolini kako bi dobila povratnu reakciju od druge osobe. Bebe u ovoj fazi vrlo dobro prepoznaju lice, miris i glas svoje majke. Nisu još uvijek privržena svojoj majci zbog toga što bez poteškoća ostaju sa nepoznatom osobom.
2. Stadij nastanka privrženosti (od 6 tjedana do 6-8 mjeseci) – u ovoj fazi beba već počinje drugačije reagirati na prisustvo nepoznate osobe i drugih poznatih osoba iz okruženja, a u odnosu na svog primarnog skrbnika – majku. Beba je već poprilično dobro svjesna da majka predstavlja sigurnu bazu i da je to osoba kojoj neizmjereno vjeruje i ima puno povjerenje prema majci. Prema Čudina – Obradović, Starc i sur (2004), strah kojeg dijete

počinje razvijati od nepoznatih osoba je posljedica osjećaja da će beba izgubiti sigurnu bazu odnosno primarnog skrbnika.

3. Stadij jasno uspostavljene privrženosti (od 6-8 mj. do 18-24 mj.) – djeca počinju razvijati osjećaj vlastitog ja odnosno počinju biti svjesna sebe kao individue. U ovoj fazi dojenčeta strah postaje najdominantnija emocija u bilo kojoj situaciji kada dojenče osjeti odsustvo majke. Prema Berk (2015:426), „Poput straha od nepoznatih osoba, separacijska anksioznost se ne pojavljuje uvijek; to ovisi o temperamentu dojenčeta i trenutnoj situaciji“. Dojenčad u dobi između 6 i 8 mjeseci kada većina beba počinje da puže, to itekako doprinosi većem razvoju privrženosti jer je sada dojenče u mogućnosti dopuzati do svoje majke u situaciji kada ona nije pored njega u istoj prostoriji. Prema Vasta i sur (2005:469), „Strah od stranaca i prosvjed zbog odvajanja, zajedno sa sigurnošću i hrabrošću kada je u blizini svog skrbnika – označava pojavu potpuno stvorene privrženosti između djeteta i skrbnika“.
4. Stvaranje recipročnog odnosa (nakon 18-24 mj.) – Pred kraj druge godine dijete počinje graditi uzajamni odnos s roditeljima. Počinje shvaćati da mama ili tata i dalje postoje iako nisu uvijek tu. Dijete sve više može biti samo bez roditelja, jer razumije da će se oni vratiti. U toj fazi razvija se govor i sposobnost zamišljanja, pa djeca mogu lakše prihvatiti kad se roditelj nakratko udalji. Više im nije toliko važno da roditelj stalno bude fizički prisutan, već im je dovoljno znati da je tu za njih. Zbog toga sve manje i rjeđe burno reaguju kada dođe do odvajanja, a većina djece s tri godine može kratko biti bez roditelja bez velikih problema.

Prema Berk (2015), činitelji koji utječu na kvalitetnu privrženost su:

1. Mogućnost uspostavljanja privrženosti

Prema Mindoljević Drakulić (2015), austrijski psihoanalitičar René Spitz proučavao je dojenčad smještenu u institucije, koju su majke napustile između šestog i osamnaestog mjeseca života, s ciljem da utvrdi posljedice višemjesečnog emocionalnog i tjelesnog lišavanja majčinske njege. Dojenčad koja su boravila u urednim i higijenski odgovarajućim sobama, redovito su hranjena i liječnički nadzirana. Ipak, ove bebe nisu imale dovoljno posjeta, socijalnih kontakata niti vizualnih podražaja. Spitz je primijetio da su takva djeca

gubila na težini, stalno plakala, imala problema sa snom i postupno se povlačila iz društva. Na osnovu toga zaključio je da se dojenčad nisu mogla pravilno razvijati bez emocionalnih poticaja od drugih ljudi te da su emocionalne teškoće nastajale zbog nemogućnosti stvaranja bliskog odnosa s jednom ili više osoba.

2. Kvaliteta skrbi

- Desetak istraživanja izvjestilo je da je **osjetljiva skrb**, odnosno brzo, dosljedno i prikladno reagiranje na dojenčad te nježno i pažljivo držanje dojenčadi, umjereno povezana sa sigurnom privrženosti i kod bioloških i posvojenih parova majka – dojenče, te u različitim kulturama i SES grupama.
- U nekoliko istraživanja sjevernoameričke dojenčadi se pokazalo da se iskustvo sigurnih od nesigurnih beba razlikuju po posebnom obliku komunikacije nazvanom **interakcijska usklađenost**. Interakcijska usklađenost se najbolje može opisati kao fino podešen „emocionalni ples“ u kojem skrbnik odgovara na signale dojenčeta na način koji je vremenski usklađen, ritmičan i prikladan i kod kojeg oba partnera usklađuju emocionalna stanja, pogotovo ona pozitivna.

3. Karakteristike dojenčeta

- Budući da je privrženost rezultat odnosa koji se gradi između dva partnera, karakteristike dojenčeta bi trebale utjecati na to koliko se on lako uspostavlja.
- Jednojajčani blizanci nisu sličniji nego dvojajčani blizanci (ili druga braća i sestre) u kvaliteti privrženosti.

4. Obiteljske okolnosti

- Kvaliteta skrbi može se u potpunosti razumjeti jedino u terminima šireg konteksta odnosa roditelja i djeteta
- Mary Main i kolege osmislili su *Intervju o privrženosti odraslih* kako bi procijenili roditeljsko „stanje uma“ u vezi s privrženosti. Tim intervjuom od roditelja se traži da se prisjete i procijene iskustva privrženosti iz djetinjstva.
- *Unutrašnji radni modeli* roditelja su rekonstruirana sjećanja na koja utječu mnogi činitelji uključujući iskustva s odnosima tijekom cijelog života, ličnost i trenutno zadovoljstvo

životom. Longitudinalno istraživanje otkriva da određeni negativni životni događaji mogu oslabiti vezu između vlastite sigurnosti privrženosti u dojenačnog dobi i sigurnog unutrašnjeg radnog modela u odrasloj osobi.

4.1. Posljedice neostvarenog atačmenta

Kako navodi Pašalić – Kreso (2004), nalazi Harlowa (1958), su u velikoj mjeri suglasni sa istraživanjima John Bowlby – a koji je dokazao da je potreba za bliskom vezom (atačment, attachment) genetički programirana i da je suštinska ne samo za preživljavanje mnogih vrsta, nego, prije svega, za zdrav i cjelovit razvoj. Na osnovu velikog broja istraživanja koja je analizirao, on tvrdi da se atačment ispoljava kod djece između 6 mjeseci i 3 godine, posebno kada se nađu u nepoznatoj situaciji, u prisustvu nepoznatih osoba, ili u opasnosti. U tim situacijama djeca su najčešće zaplašena i potrebna im je bliskost roditelja ili njegovatelja, a čim se umire ona kreću (ponovo) u istraživanje svoje neposredne okoline, ukoliko im je u blizini odrasla osoba za koju je vezana. Ovaj ciklus se ponavlja, svaki puta, kada dijete osjeti ili opazi opasnost i kada njegova potreba za vezivanjem proradi radi zadovoljenja sigurnosti i bezbjednosti.

Kroz bezbroj ponavljanja, ova se urođena potreba razvija kod svakog djeteta u poseban unutarnji aktivni model, koji zavisi, u velikoj mjeri, od načina na koji odrasli udovoljavaju potrebama djeteta za bliskošću, ugodnošću i sigurnošću.

Prema Goleman (2023:129), „Dugotrajno odsustvo usklađenosti između roditelja i djeteta ostavlja ogromne emocionalne posljedice na dijete. Kad roditelj konstantno ne pokazuje nikakvu empatiju prema određenom rasponu emocija kod djeteta – radosti, suzama, potrebi za maženjem – dijete počinje izbjegavati izražavanje, a možda čak i osjećanje te iste emocije.“ Prema Goleman (2023), najveći rizik prijeti djeci čiji su roditelji grubi, emocionalno nezreli, depresivni, zloupotrebljavaju droge ili žive haotičnim životima.

5. Roditeljski stilovi

Prema Steinberg i Silk (2002), jako je važno razdvojiti roditeljski odgojni stil od roditeljskog ponašanja. Roditeljski stil je emocionalno uvjetovan odnos između roditelja i djeteta. Roditeljsko ponašanje uključuje obrasce ponašanja, djelovanja i nastojanja roditelja u procesu društvenog razvoja djeteta na specifičan način. Termin „specifičan“ podrazumijeva da svaki roditelj na sebi svojstven i individualan način postupi i ponaša se prema svom djetetu u skladu sa svojim nastojanjima i uvjerenjima. Odnosno svaki roditelji imaju svoj određeni put ili pravac odgajanja i usmjeravanja svoje djece.

U tabeli 3 dat je prikaz karakteristika odgojnih stilova roditeljstva i njihov utjecaj na djecu.

ODGOJNI STIL	AKTIVNOSTI RODITELJA	POSLEDICE NA DJECU
AUTORITATIVNI	-veliki zahtjevi, velika toplina i podrška -roditelj kao savjetnik, ne kontrolor -postavljanje pravila i granica uz obrazloženje djetetu -primami odgojni ciljevi: djetetova sreća, kreativnost, motivacija, znatiželja -veliki zahtjevi, nedovoljno potpore i topline	-sloboda u iskazivanju emocija i misli - samopoštovanje -socijalna kompetencija, školska uspješnost i nezavisnost
AUTORITARNI	-strog nadzor, postavljanje pravila i zahtjeve bez obrazloženja -kaznjavanje prekršaja, nerijetko i fizički -primami odgojni ciljevi: učenje samokontrole i poslušnost	-povučenost, bojažljivost, razdražljivost -manjak spontanosti -promjene raspoloženja, neveselost
PERMISIVNI	-malo zahtjeva, velika potpora i toplina -slaba kontrola -zadovoljavanje svih djetetovih želja -malo zahtjeva, nedostatak potpore i topline	-nesigurnost kod male djece -impulzivno, agresivno ponašanje djeteta -otpor djeteta
INDIFERENTNI	-slaba kontrola -emocionalno odbacivanje djece -nemar roditelja	-manjak socijalnih kompetencija -manjak socijalne kompetencije, neuspjeh u školi -oblici neprihvatljivog ponašanja

Tabela 3: Prikaz karakteristika odgojnih stilova roditeljstva i njihov utjecaj na djecu (Luketin i sur., 2015)

5.1. Autoritativni roditeljski stil

Prema Čudina – Obradović (2006), autoritativni (demokratski – dosljedan) odgojni stil je kombinacija emocionalne topline i kontrole. Roditelji koji djecu odgajaju u okvirima autoritarnog stila podjednako primjenjuju emocije i kontrolu, odnosno nadzor. Imaju jasno postavljenje i čvrste granice, dosljedni su svojim riječima, svojoj djeci postavljaju zahtjeve prilagođene njihovom uzrastu i mogućnostima uz propratnu kontrolu. Važno je reći da roditelji kroz ovaj odgojni stil podjednako pružaju i emocije i podršku svojoj djeci u situacijama kada je potrebno. Prema Berk (2015), autoritativni roditelji su emocionalno nastrojeni i pažljivi prema potrebama svog djeteta, uspostavljajući bliske odnose sa svojom djecom. Prema Čudina – Obradović (2006), djeca koja žive u ovakvom obiteljskom okruženju su spontana u izražavanju svojih misli i osjećanja. Nije prisutna tjeskoba niti osjećaj stida u prilici kada je potrebno izraziti svoje emocije, misli ili ponašanje u skladu sa svojim unutarnjim osjećajem. Prema Luketin i sur (2015), u tabeli iznad, posljedice ovog roditeljskog stila na djecu su sljedeće: sloboda u iskazivanju emocija i misli, samopoštovanje, socijalna kompetencija, školska uspješnost i nezavisnost.

5.2. Autoritarni roditeljski stil

Prema Čudina – Obradović (2006), (autokratski, kruti – strogi) roditeljski stil podrazumijeva strogi odnos roditelja prema djeci uz visok stepen nadzora i kontrole. Autoritarni roditelji imaju prevelika očekivanja od svoje djece, uz nizak nivo podrške i empatije prema svojoj djeci. Autoritarni roditelji postavljaju visoku kontrolu u cilju postizanja poslušnosti od strane djece i uspostavljanja autoriteta. U takvom odnosu isključivo roditelji postavljaju pravila i zahtjeve, a pritom ne objašnjavajući svojoj djeci zbog čega i u svrhu čega postavljaju određena pravila. Očekuju da njihova djeca prihvate pravila bez pogovora, te se ponašaju i djeluju u skladu s njima. Djeca nemaju pravo na iskazivanje mišljenja, već se pribojavaju iskazati svoje misli i osjećanja. Djeca ovakvih roditelja često mijenjaju raspoloženja, nesretna, anksiozna, niskog samopouzdanja, vrlo su razdražljiva, bojažljiva i nisu spontana.

5.3. Permisivni roditeljski stil

Prema Čudina – Obradović (2006), permisivan (popustljivi) roditeljski stil podrazumijeva prekomjernu emocionalnu toplinu roditelja uz nizak nivo kontrole i postavljanja zahtjeva svojoj djeci. Prema Berk (2015), ovaj odgojni stil podrazumijeva da djeca sama odlučuju kada će ići na spavanje, kada i koliko dnevnih obroka će pojesti tokom dana, nemaju tačno određeno vrijeme kada smiju gledati TV, nisu uključeni u kućanske obaveze, ponašaju se prema svom osjećaju i želji. Prema Luketin i sur (2015), u tabeli iznad, posljedice na djecu koje ostavlja primjena ovog roditeljskog stila su: nesigurnost kod male djece, impulzivno i agresivno ponašanje.

5.4. Indiferentni roditeljski stil

Prema Čudina – Obradović (2006), permisivan (zanemarujući) roditeljski odgojni stil karakterizira emocionalna hladnoća i slaba kontrola od strane roditelja. Ovi roditelji ne pružaju djeci emocionalnu toplinu, nemaju empatiju, ne postavljaju zahtjeve svojoj djeci, ne kontrolišu svoju djecu. Nemaju nikakva očekivanja od svoje djece, niti pružaju podršku. Prema Vasta i sur (1998), indiferentan odgojni stil ne potiče zdrav socijalni razvoj djeteta, te ostavlja mogućnost za razvijanje neposlušnosti i neprihvatljivog ponašanja tokom igre.

Prema Čudina – Obradović (2006), istraživanja su pokazala da najveću socio – emocionalnu usklađenost i kognitivni razvoj i napredak imaju djeca čiji su roditelji uspostavili veliku emocionalnu toplinu sa svojom djecom i koji pokazuju osjećaje prema djetetovim potrebama.

Prema Goleman (2023), tim Univerziteta u Washingtonu je otkrio da u odnosu djece i njihovih roditelja koji su empatični i pokazuju naklonost prema dječijim potrebama, djeca se s njima bolje sporazumijevaju, imaju bolju komunikaciju, ne osjećaju se napeto u njihovoj blizini. Opuštenija su, sa nižim nivoom stresa i nižim stepenom emocionalnog uzbuđenja.

Osvrt

Učenje straha i dječiji strah je tema koja je prisutna svakodnevno i živi svuda oko nas i to je tema o kojoj se može govoriti mnogo. Djeca uče strah na različite načine, ali u ovom slučaju predmet istraživanja je učenje straha u ranom djetinjstvu posljedicom emocionalnog uvjetovanja. Autorica Pašalić – Kreso (2004), u svojoj knjizi navodi da postoji Bronfenbrennerova sistemska teorija koja naglašava razvoj djeteta u njegovom okruženju. Teorija naglašava da okruženje djeteta ne predstavljaju isključivo roditelji i bliža obitelj, već i vršnjaci, škola, vrtić i susjedi iz lokalne zajednice kojoj pripada. Lewis (1993), kazuje prema Brajša – Žganec (2003), da su dvogodišnjaci svjesni svog emocionalnog ponašanja primarnim emocijama, između druge i treće godine razvijaju složene emocije ponosa, krivnje i srama, zbunjenosti i prkosa.

“Emocionalni razvoj je jedan od najvažnijih procesa razvoja ličnosti. On je rezultat međusobnih utjecaja naslijeđenih mehanizama reagiranja na emocionalne situacije i procese socijalizacije u obitelji i neposrednoj djetetovoj okolini.“ (Starc i sur., 2004:34.) Nadovezat ću se na citat u prethodnoj rečenici na stav iz dijela istraživanja gdje sam napisala kako je važan zdrav emocionalni razvoj djeteta u ranom djetinjstvu da bi se očuvalo i obezbijedilo mentalno zdravlje djeteta u njegovoj budućnosti. Prema Belsky i sur (1984), odgojni roditeljski stil izuzetno utječe na razvijanje ličnosti djeteta. Djeca su ogledalo svojih roditelja i djeca reproduciraju ponašanja kako u djetinjstvu tako i kasnije tokom života isključivo na temelju onoga što su naučili od svojih roditelja. Roditelji često nisu svjesni koliko njihovi modeli ponašanja utječu na oblikovanje i formiranje ličnosti svog djeteta. Dakle, ako je majka često neraspoložena, ljuta, frustrirana i ukoliko unutar obitelji dominiraju česte svađe i obitelj je navikla na svađalački ton, to će u velikoj mjeri biti preduvjet razvijanja straha kod djeteta. Odnosno, dijete će biti naučeno na strah i živjeti u konstantnoj neizvjesnosti da li će neko njihovo ponašanje biti odobreno od strane roditelja ili neće. Podsjetimo se da su tri načina na koje djeca uče strah: učenje imitacijom, učenje identifikacijom i učenje uvjetovanjem. Upravo najjednostavniji oblik učenja straha je učenje uvjetovanjem. Ovaj eksperimentalni postupak nam pokazuje kako emocije mogu biti naučene. Naprimjer dječak Albert koji se prethodno nije plašio štakora, psa, niti majmuna, za vrijeme provođenja eksperimenta, neko je u pozadini lupkao i pravio buku, što je malog Alberta u tom trenutku uplašilo i iznenadilo. Tako će pri svakom njegovom sljedećem viđenju nečega sličnog tome (npr. plišanog psa, plišanog majmuna, vune) , Albert će osjetiti strah i početak će

plakati. Iz prethodnog se može zaključiti koliko u suštini roditelji svojim postupcima, svjesno ili nesvjesno, mogu utjecati na razvijanje straha kod djece i ostavljanje traumatskih posljedica na dijete.

II. METODOLOŠKI DIO ISTRAŽIVANJA

2.1 Cilj istraživanja

Cilj istraživanja bio je propitati povezanost odgojnih roditeljskih stilova (nezavisna varijabla) sa učenjem različitih vrsta strahova emocionalnim uvjetovanjem i razlozima njihovog javljanja u ranom djetinjstvu (zavisna varijabla). Otuda su izvedena tri istraživačka zadatka.

2.2 Zadaci istraživanja

1. Anketnim upitnikom ispitati zastupljenost odgojnih roditeljskih stilova među mlađom populacijom roditelja.
2. Ispitati povezanost između odgojnih roditeljskih stilova i zastupljenosti različitih vrsta strahova kod njihove djece.
3. Utvrditi razloge javljanja identificiranih strahova kod djece.

2.3 Identifikacija i operacionalizacija varijabli

Nezavisna varijabla – *roditeljski odgojni stil*, operacionalizirana je formiranjem ajtema izvedenih nakon analize sadržaja – pregleda literature o roditeljskim odgojnim stilovima. Zavisna varijabla – *različite vrste strahova kod djece* - također je operacionalizirana analizom sadržaja pregledane literature, poglavito o učenju strahova u ranom djetinjstvu emocionalnim uvjetovanjem. Radi mogućeg konfundirajućeg utjecaja, kontrolirane su varijable koje se odnose na spol roditelja, godine braka te starost roditelja i djece.

2.4 Istraživačka pitanja

1. Koji su odgojni stilovi dominantni kod anketiranih roditelja?
2. O kojim dominantnim strahovima vlastite djece izvještavaju roditelji utvrđenih dominantnih odgojnih stilova?
3. Koji su, prema roditeljima, razlozi javljanja identificiranih strahova djece?

2.5 Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 7 ispitanika muškog i 93 ženskog spola ($N = 100$) prosječne dobi $M = 35,69$ ($SD = 5,93$). Prema obilježjima, radi se o prigodnom stratificiranom uzorku koji su sačinjavali roditelji različitog obrazovnog nivoa (srednja sprema $n = 23$, bačelori 36, masteri 35 i doktori nauka 6) prosječnog bračnog „staža“ izraženo u godinama $M = 9,54$ ($SD = 3,82$), s prosječno dvoje djece i njihove prosječne dobi $M = 4,66$ ($SD = 2,22$).

2.6 Mjerni instrumenti

Anketni upitnik konstruiran za potrebe istraživanja sadržavao je tri dijela čime su prikupljeni podaci o (1) sociodemografskim varijablama (dob, spol, obrazovanje, broj godina provedenih u braku, broj i starost djece); (2) ajteme o obiteljskim odgojnim stilovima ($N = 35$) teorijski izvedene analizom sadržaja odabrane literature i (3) dva pitanja otvorenog tipa o tome *koje strahove djeca najčešće ispoljavaju i o razlozima ispoljavanja tih strahova*. Temeljem faktorskih analiza i rezultata testiranja pouzdanosti tipa interne konzistencije Cronbach alfa (α), zadržano je svih 35 ajtema iz 2. dijela upitnika, raspoređenih na dvije valjane i pouzdane skale: AUTO - skala koja reprezentira roditeljski autoritarni odgojni stil, $N = 19$, $\alpha = .84$ i DEMO - skala koja se odnosi na demokratski odgojni stil, $N = 16$, $\alpha = .87$. Tvrdnje su sudionicima prezentirane u formi petostepene skale Likertova tipa raspona od 1 (uopće se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem) indicirajući mjeru u kojoj se ispitanici na datoj tvrdnji prepoznaju – u kojoj mjeri ih opisuje i odgovara im, npr. „Odrasli u našoj obitelji su jake vođe koje se slušaju bez pogovora“ (AUTO), i „Naša obitelj uspješno rješava probleme zajednički“ (DEMO). Za obje skale rezultati se dobijaju temeljem aritmetičkih sredina pripadajućih ajtema, pri čemu se teoretski kreću od 1 (nizak AUTO/DEMO nivo) do 5 (visok AUTO/DEMO nivo).

2.7 Postupak

Provedene su statističke analize na temelju osnovnih deskriptivnih parametara mjera korištenih u istraživanju. Konstruktna internalna valjanost propitana je faktorskim analizama maksimalne

vjerodostojnosti (Fulgosi 1979) temeljem kojih su formirane zadovoljavajuće valjane skale za mjerenje obiteljskih odgojnih stilova. Nadalje je za skale utvrđena pouzdanost tipa unutarnje konzistencije Cronbach alfa (α). Detaljni rezultati statističkih analiza prikazani su u prilogima br. 2, 3 i 4. Istraživanje je provedeno online putem uz primjenu etičkih principa i standarda za pedagojsko-psihologijska istraživanja - dobrovoljnost, anonimnost i povjerljivost. Popunjavanje anketnog upitnika trajalo je do maksimalno 15 minuta, uz sudjelovanje i pomoć istraživača, u slučajevima kada je to bilo potrebno.

III. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

3.1 Dominantni odgojni stilovi roditelja

Deskriptivne statističke vrijednosti i koeficijenti pouzdanosti interne konzistencije Cronbach alfa (α) formiranih skala AUTO i DEMO kao i deskriptivne statističke vrijednosti drugih varijabli značajnih za istraživanje, prikazani su u tabeli 4.

Tabela 4: Deskriptivne statističke vrijednosti varijabli u istraživanju ($N=100$)

Varijabla	<i>M</i>	<i>SD</i>	Indeks simetričnosti	Indeks spljoštenosti	α
AUTO	2.10	.42	.38	.25	.83
DEMO	4.20	.43	-.84	2.10	.87
Starost roditelja	35.70	5.93	-.73	.69	-
Godine braka	9.54	3.82	.60	.28	-
Broj djece	1.72	.79	.67	-.03	-
Starost djece	4.66	2.22	-.09	-.95	-

Napomene: AUTO/DEMO - faktorski izvedene skale roditeljskih odgojnih stilova; *M* – aritmetička sredina, *SD* – standardna devijacija; α – Cronbach alfa koeficijent pouzdanosti.

Kao što se može vidjeti, kriterij normaliteta obzirom na indekse simetričnosti i spljoštenosti zadovoljili su rezultati na svim varijablama te je odlučeno koristiti procedure parametrijskih statističkih pristupa i analiza. Kada se radi o koeficijentima pouzdanosti izraženih koeficijentom Cronbach alfa (α), prema kriteriju o pouzdanosti od minimalno $\alpha = .70$ (Fajgelj, 2005), pokazalo

se kako je pouzdanost zadovoljavajuća na obje mjerne skale, AUTO i DEMO. Nije nađen značajniji utjecaj konfundirajućih varijabli koje se odnose na spol roditelja, godine braka te starost roditelja i djece (prilog 3). Nađena je statistički značajna, jaka negativna povezanost između mjera AUTO i DEMO skale, $r(98) = -.55, p < .001$, što govori u prilog konstruktne internalne valjanosti skala. Utvrđena je statistički značajna razlika između skora na AUTO skali ($M = 2.10, SD = .42$) i skora na DEMO skali ($M = 4.20, SD = .43$), $t(99) = -27.81, p < .001$. Ovi rezultati, dakle, *nesumnjivo ukazuju na značajnu dominantnost demokratskog odgojnog stila* kod anketiranih roditelja.

3.2 Dominantni strahovi djece

O kojim strahovima vlastite djece izvještavaju roditelji dominantno demokratskog odgojnog stila?

Rezultati su prikazani grafikonom 1.

Grafikon 1 : Dominantni strahovi djece (N=100)

Koji se značajni uvidi mogu izvesti temeljem analize roditeljskih odgovora?

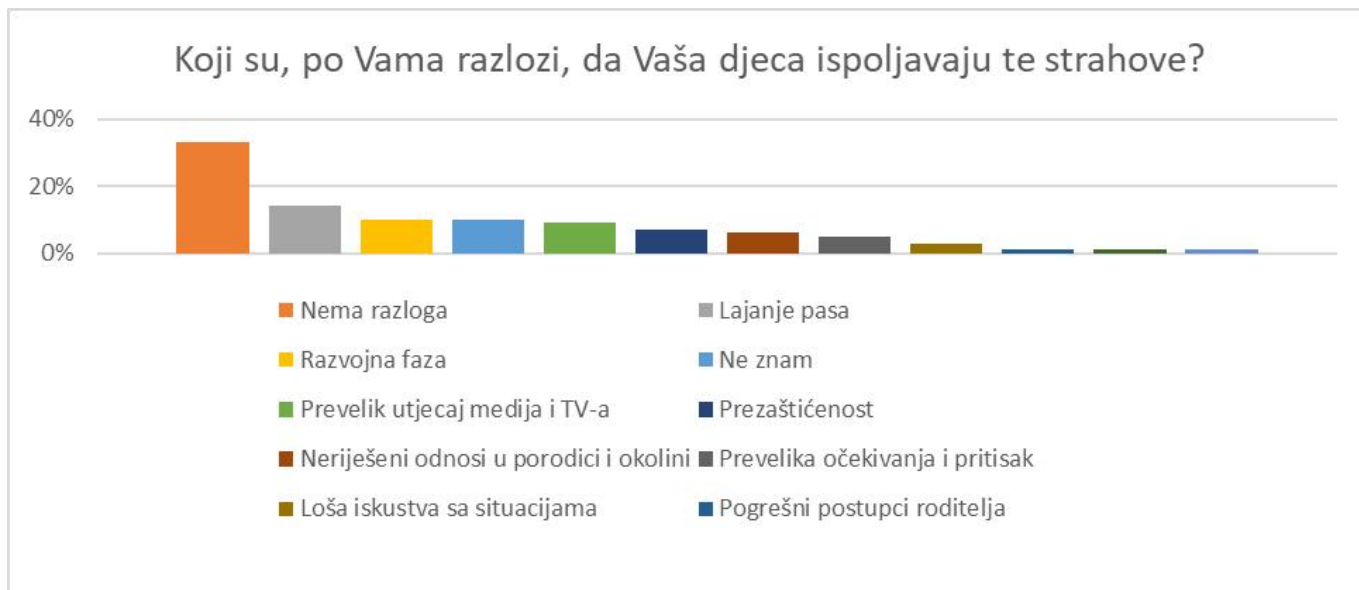
1. Specifični strahovi - ovaj postotak od 39% ukazuje na to da su specifični strahovi poput (strah od mraka, strah od životinja, strah od povrede, strah od provalnika, strah od velike nužde, strah od preglasnih zvukova, strah od isticanja u većoj skupini ljudi, strah od vode u moru) najčešći među djecom u ovoj uzrasnoj dobi. Visok postotak specifičnih strahova može ukazivati na to da djeca reagiraju na situacije koje su nepoznate, a takvi strahovi obično nestaju kako djeca odrastaju i stječu više iskustava.
2. Bez strahova - ovaj visoki postotak od 32% pokazuje da značajan broj djece nije imao izraženih strahova u istraživanju, što može ukazivati na emocionalnu stabilnost i sigurnost djeteta, kao i na pozitivnu obiteljsku dinamiku ili zdrav emocionalni razvoj u ovoj fazi života.
3. Strah od neuspjeha - strah od neuspjeha poput (neurađena zadaća, loša ocjena, kašnjenje u školu, zaboraviti ponijeti nešto za školu...) može biti znak početaka formiranja anksioznosti kod djece, što je često povezano s obrazovnim i socijalnim normama. Iako nije među najčešćim strahovima, ovaj postotak od 11% ukazuje da je u ovoj fazi razvoja moguće razviti osnovne oblike socijalne i akademske anksioznosti, koja može imati dugoročne posljedice ako se ne prepozna i ne procesuirati pravilno.
4. Separacijski strahovi - strahovi vezani uz separaciju (npr. strah od rastanka od roditelja) također su uobičajeni u ranoj dobi, posebice u dobi od 0-3 godine. Ovaj postotak od 8% sugerira da većina djece u istraživanju prolazi kroz ovu fazu, no značajan broj djece već se nosi s tim strahom bez dugoročnih problema.
5. Strah od nepoznatog - ovo je također čest strah, jer djeca koja su u fazi razvoja često nemaju sposobnost razumjeti i nositi se s nepoznatim situacijama. Djeca u urbanim sredinama mogu biti izložena bržim promjenama, što može pojačati njihovu nesigurnost u novim okruženjima ili situacijama. U ovom slučaju 5% od ukupnog broja ispitanika se izjasnilo da njihova djeca ispoljavaju strah od nepoznatog.

6. Strah od kazne - u ovom slučaju samo 2% od ukupnog broja ispitanika je potvrdilo da njihova djeca ispoljavaju strah od kazne. Ovaj podatak sugerira da direktno korištenje straha kao odgojnog sredstva nije široko prisutno među ispitanim obiteljima, što može ukazivati na sve veću svjesnost roditelja o negativnim posljedicama takvih metoda na emocionalni razvoj djeteta. Ipak, iako je učestalost niska, važno je prepoznati da i minimalna upotreba straha može doprinijeti formiranju nesigurnosti i anksioznih obrazaca kod djece.
7. Strah od autoriteta - samo 1% roditelja se izjasnilo da primjećuje kod djece strah od autoriteta. Ovaj vrlo nizak postotak sugerira da strah od autoriteta nije značajan faktor u ranom djetinjstvu među ispitanim obiteljima, što može ukazivati na to da većina roditelja primjenjuje pristupe koji ne potiču razvoj takvih strahova. Ipak, i minimalna prisutnost ovog straha ukazuje na potrebu za pažljivim praćenjem načina na koji autoritet i kontrola utječu na emocionalni razvoj djeteta.
8. Strah od gubitka - rezultati istraživanja pokazuju da tek 1% roditelja navodi kako njihova djeca ispoljavaju strah od gubitka. Ovaj vrlo nizak postotak sugerira da strah od gubitka u ranom djetinjstvu nije često prisutan među ispitanim obiteljima, što može ukazivati na to da emocionalno okruženje većine obitelji pruža stabilnost i sigurnost potrebnu za zdrav emocionalni razvoj. Ipak, i minimalna prisutnost ovog straha ukazuje na važnost praćenja roditeljskih reakcija i pristupa kako bi se spriječilo potencijalno učenje straha kroz emocionalno uvjetovanje.
9. Socijalni strahovi - rezultati istraživanja pokazuju da samo 1% roditelja navodi kako njihova djeca ispoljavaju socijalne strahove. Ovaj nizak postotak sugerira da socijalni strahovi u ranom djetinjstvu nisu značajno prisutni među ispitanim obiteljima, što može odražavati podržavajuće obiteljsko okruženje i adekvatnu emocionalnu stimulaciju. Ipak, čak i minimalna prisutnost socijalnih strahova naglašava važnost praćenja roditeljskih reakcija i njihovog utjecaja na emocionalno uvjetovanje kod djece.

U nastavku ćemo obrazložiti povezanost demokratskog roditeljskog odgojnog stila i učestalosti strahova kod djece u ranom djetinjstvu. Rezultati istraživanja pokazuju specifičan obrazac pojave dječjih strahova u kontekstu dominantnog demokratskog odgojnog stila roditelja. Najveći udio bilježe **specifični strahovi (39%)**, što se može tumačiti kao razvojno očekivana pojava. U ranom djetinjstvu djeca prirodno prolaze kroz faze u kojima se javljaju strahovi od životinja, mraka, prirodnih pojava ili imaginarnih sadržaja. Budući da demokratski roditelji uglavnom pružaju podršku, razumijevanje i racionalno objašnjenje, ovi strahovi *rijetko prerastaju u trajne anksiozne obrasce*, već ostaju u domeni normalnog emocionalnog razvoja. S druge strane, relativno visok postotak djece **bez strahova (32%)** potvrđuje da demokratski odgojni stil doprinosi smanjenju razine anksioznosti i nesigurnosti. Ovakav rezultat sugerira da djeca u ovakvom obiteljskom okruženju razvijaju osjećaj povjerenja u roditelje i vlastite sposobnosti, što smanjuje potrebu za izražavanjem straha kao reakcije na nepoznate ili stresne situacije. **Strah od neuspjeha (11%)** pojavljuje se u manjoj mjeri, što se može povezati s činjenicom da demokratski roditelji naglašavaju važnost truda, a ne isključivo postignuća. Ipak, i unutar ovakvog stila može doći do razvoja straha od neuspjeha kod djece koja su sklona perfekcionizmu ili koja unutarne interpretiraju roditeljska očekivanja kao pritisak. **Separacijski strahovi (8%)** također se uklapaju u razvojne faze ranog djetinjstva. Kod djece odgajane u demokratskom stilu ti strahovi nisu rezultat nesigurne privrženosti, već prirodan proces kroz koji dijete prolazi prilikom odvajanja od roditelja, pri čemu toplina i podrška roditelja pomažu da ti strahovi s vremenom slabe. Vrlo mali postotci su zabilježeni za **strah od nepoznatog (5%)**, **strah od kazne (2%)**, **strah od autoriteta (1%)**, **strah od gubitka (1%)** i **socijalne strahove (1%)**. Ovi podaci snažno potvrđuju ulogu demokratskog odgojnog stila u prevenciji anksioznosti koja proizlazi iz rigidnosti, prezahtjevnosti ili hladnoće u odgoju. Budući da demokratski roditelji rijetko koriste stroge kazne i autoritativne metode kontrole, djeca razvijaju manje strahova od kazne i autoriteta. Također, zbog poticajne i emocionalno dostupne roditeljske prisutnosti, smanjen je rizik od strahova povezanih s gubitkom i nesigurnošću u odnosima.

3.3 Razlozi ispoljavanja strahova

Koji su razlozi javljanja identificiranih strahova djece? Pogledajmo grafikon 2.

Grafikon 2. Koji su, po Vama razlozi, da Vaša djeca ispoljavaju te strahove?

Na osnovu dobivenih podataka predstavljenih gornjim grafikonom, analizirat ćemo razloge zbog kojih roditelji smatraju da njihova djeca ispoljavaju sljedeće strahove.

1. **Nema razloga** - Na pitanje „Koji su, po Vama razlozi, da Vaša djeca ispoljavaju strahove?“ čak 33% roditelja odgovorilo je da ne vidi konkretan razlog. Ovakav rezultat može ukazivati na to da roditelji nisu uvijek svjesni procesa emocionalnog uvjetovanja i njihovog utjecaja na dijete. Također, činjenica da trećina roditelja ne prepoznaje uzroke dječijih strahova govori u prilog složenosti fenomena, jer strahovi često nastaju kroz suptilne obrasce interakcije, a ne samo kroz direktne i jasno uočljive događaje.

2. Na osnovu rezultata istraživanja, 14% roditelja smatra da je **lajanje pasa** razlog ispoljavanja straha kod njihove djece. Ovaj podatak potvrđuje da djeca često razvijaju specifične strahove kroz direktne i intenzivne podražaje iz okoline. Lajanje psa, kao snažan auditivni i iznenađan stimulus, može putem emocionalnog uvjetovanja ostaviti trajne posljedice na djetetovo

emocionalno iskustvo, naročito ako se ponavlja ili ako roditelji na takve situacije reaguju panično.

3. Prema rezultatima istraživanja, 10% roditelja navodi da su dječiji strahovi povezani s **razvojnim fazama**. Ovaj podatak potvrđuje da određeni strahovi u ranom djetinjstvu mogu imati prirodno razvojno porijeklo, poput straha od mraka, odvajanja ili nepoznatih osoba, te se smatraju prolaznim. Međutim, iako su razvojni strahovi očekivani, način na koji roditelji reagiraju na njih može značajno uticati na to da li će se oni zadržati i prerasti u trajne oblike anksioznosti ili će biti prevaziđeni u skladu s djetetovim sazrijevanjem.

4. Rezultati istraživanja pokazuju da se 10% roditelja izjasnilo kako **ne zna razloge** zbog kojih njihova djeca ispoljavaju strahove. Ovaj podatak može ukazivati na nedovoljno prepoznavanje i razumijevanje dječijih emocionalnih reakcija od strane roditelja, ali i na složenost samog fenomena straha, koji ne mora uvijek imati jasan i vidljiv uzrok. Neznanje roditelja o porijeklu strahova također naglašava važnost osvještavanja uloge emocionalnog uvjetovanja, jer i nesvjesni postupci roditelja mogu doprinijeti formiranju i održavanju određenih strahova kod djece.

5. Rezultati istraživanja pokazuju da se 9% roditelja izjasnilo kako **je prevelik utjecaj medija i televizije** razlog razvijanja strahova kod djece. Ovaj nalaz potvrđuje da izloženost djece sadržajima koji nisu primjereni njihovom uzrastu može značajno oblikovati emocionalne reakcije, pa i dovesti do stvaranja trajnih obrazaca straha. S obzirom na to da djeca u ranom djetinjstvu uče kroz promatranje i emocionalno uvjetovanje, medijski sadržaji mogu postati snažan izvor nesigurnosti i anksioznosti, osobito kada prikazuju nasilje, prijetnje ili zastrašujuće situacije. Ovi podaci naglašavaju potrebu da roditelji kritički prate i kontroliraju medijske utjecaje u djetetovom okruženju.

6. Rezultati istraživanja pokazuju da se 7% roditelja izjasnilo kako je **prezaštićenost** razlog razvijanja strahova kod djece. Ovaj podatak ukazuje da pretjerana briga i kontrola, iako motivirani željom roditelja da zaštite dijete, mogu imati suprotan učinak i povećati djetetovu ranjivost. Djeca koja odrastaju u takvom okruženju često uče da su svakodnevne situacije potencijalno opasne, te se kod njih razvija nesigurnost i strah od odvajanja ili suočavanja s novim

iskustvima. Time prezaštićenost postaje oblik emocionalnog uvjetovanja, jer dijete internalizira roditeljske reakcije i uči doživljavati okolinu kao prijeteću, iako objektivno ne predstavlja realnu opasnost.

7. Rezultati istraživanja pokazuju da se 6% roditelja izjasnilo kako su **neriješeni odnosi u porodici i okolini** razlog razvijanja strahova kod djece. Ovakav nalaz potvrđuje da obiteljska dinamika i emocionalna klima unutar kućnog okruženja imaju značajan utjecaj na djetetovu sigurnost i emocionalnu stabilnost. Sukobi, napetosti ili nedostatak harmonije u odnosima između članova porodice stvaraju atmosferu nesigurnosti, što djeca često prepoznaju i emocionalno internaliziraju. Takvo iskustvo može kod djece potaknuti razvoj strahova, poput straha od odbacivanja, napuštanja ili općenite anksioznosti, jer dijete uči da odnosi i okolina u kojoj živi nose potencijalnu prijetnju. Time neriješeni odnosi postaju oblik emocionalnog uvjetovanja koji dugoročno može otežati djetetov osjećaj sigurnosti i povjerenja u druge ljude.

8. Rezultati istraživanja pokazuju da je 5% roditelja navelo kako su **prevelika očekivanja i pritisak** razlog razvijanja strahova kod djece. Ovakvi postupci roditelja često dovode do stvaranja osjećaja nesigurnosti i straha od neuspjeha, jer dijete povezuje svoju vrijednost s postizanjem visokih standarda koje roditelji postavljaju. Kada roditeljska podrška zavisi od postignuća, djeca mogu razviti trajnu anksioznost, strah od greške ili odbacivanja, te osjećaj da nikada nisu dovoljno dobra. Na taj način prevelika očekivanja i pritisak postaju oblik emocionalnog uvjetovanja – dijete uči da je ljubav i prihvaćanje uvjetovano uspjehom, što može rezultirati dugoročnim negativnim emocionalnim obrascima, uključujući smanjeno samopouzdanje i povećanu osjetljivost na stres.

9. Rezultati istraživanja pokazuju da je 3% roditelja navelo **loša iskustva sa situacijama** kao razlog razvijanja strahova kod djece. Iako se radi o malom postotku, ovaj podatak potvrđuje da negativna iskustva mogu biti okidači za učenje straha putem emocionalnog uvjetovanja. Djeca koja dožive neugodne ili traumatične situacije u ranom djetinjstvu mogu povezati slične okolnosti s prijetnjom ili nelagodom, što povećava rizik od razvoja trajnih strahova i anksioznosti.

10. Rezultati istraživanja pokazuju da je 1% roditelja navelo **pogrešne postupke roditelja** kao razlog razvijanja strahova kod djece. Iako se radi o vrlo malom postotku, ovaj podatak ukazuje da i izolirani ili neadekvatni roditeljski postupci mogu doprinijeti nastanku strahova kroz

emocionalno uvjetovanje. Djeca koja doživljavaju nepravilne ili nekonzistentne reakcije roditelja mogu naučiti povezivati određene situacije s nelagodom ili prijetnjom, što dugoročno može utjecati na razvoj anksioznosti i nesigurnosti.

11. Rezultati istraživanja pokazuju da je 1% roditelja navelo **nepodržavajuću sredinu** kao razlog razvijanja strahova kod djece. Iako je riječ o malom postotku, ovaj podatak naglašava da i okruženje koje ne pruža emocionalnu podršku može utjecati na razvoj strahova. Djeca koja odrastaju u nepodržavajućoj sredini mogu povezivati različite situacije s prijetnjom ili nelagodom, što doprinosi razvoju anksioznih obrazaca i smanjene emocionalne otpornosti.

12. Rezultati istraživanja pokazuju da je 1% roditelja navelo **potrebu za dokazivanjem** kao razlog razvijanja strahova kod djece. Iako se radi o vrlo malom postotku, ovaj podatak ukazuje da pritisak da dijete stalno dokazuje svoje sposobnosti može doprinijeti osjećaju nesigurnosti i strahu od neuspjeha. Djeca koja doživljavaju takav pritisak mogu internalizirati strahove povezane s vlastitim učincima i kompetencijama, što dugoročno može utjecati na razvoj anksioznosti i smanjenu emocionalnu otpornost.

U nastavku ćemo obrazložiti povezanost demokratskog odgojnog stila koji je u ovom slučaju dominantan sa razlozima koje su roditelji navodili kao razloge da njihova djeca ispoljavaju te strahove.

Najveći udio zauzima kategorija „**nema razloga**“ (33%), što ukazuje na to da značajan broj roditelja opaža svoje dijete kao emocionalno stabilno i bez specifičnih izvora straha. U demokratskom stilu to proizlazi iz pružanja sigurnog i podržavajućeg okruženja, u kojem se potencijalni strahovi ublažavaju kroz roditeljsku bliskost, empatiju i razumijevanje. Sljedeća značajna kategorija je „**lajanje pasa**“ (14%), što predstavlja tipičan primjer situacionih i razvojno očekivanih strahova. U kontekstu demokratskog roditeljskog stila, ovakvi specifični strahovi ne nastaju kao posljedica rigidnih ili zastrašujućih roditeljskih postupaka, već iz konkretnih iskustava djeteta. Roditelji ih prepoznaju, ali se najčešće trude objasniti i racionalizirati ih, umjesto da ih pojačavaju ili minimiziraju. **Razvojna faza (10%)** i **ne zna razloge (10%)** dodatno potvrđuju osjetljivost demokratskih roditelja na prirodne procese emocionalnog sazrijevanja. Demokratski roditelji su često svjesni da su određeni strahovi

prolazni i povezani s određenim razvojnim periodima, pa ih ne interpretiraju kao trajne probleme, već kao normalan dio odrastanja. Relativno visok udio ima i „**prevelik utjecaj medija i TV-a**“ (9%), što ukazuje na to da i u demokratskom roditeljskom stilu postoji prepoznavanje vanjskih faktora koji mogu oblikovati dječje strahove. Iako demokratski roditelji nastoje kontrolirati sadržaje kojima su djeca izložena, u modernom društvu utjecaj medija ostaje snažan i teško u potpunosti ograničiv. „**Prezaštićenost**“ (7%) i „**neriješeni odnosi u obitelji i okolini**“ (6%) otkrivaju potencijalne izazove i granice demokratskog roditeljskog stila. Iako je on u pravilu usmjeren na ravnotežu između podrške i autonomije, dio roditelja ipak može nesvjesno nagnjati pretjeranoj zaštiti, što kod djece povećava sklonost strahovima. Također, i u obiteljima s demokratskim obrascima odgoja mogu postojati tenzije ili konflikti u široj obiteljskoj i socijalnoj mreži, koje djeca internaliziraju kroz strahove i nesigurnost. Manji postotci pripadaju kategorijama „**prevelika očekivanja i pritisak**“ (5%), „**loša iskustva sa situacijama**“ (3%), „**pogrešni postupci roditelja**“ (1%), „**nepodržavajuća sredina**“ (1%) i „**potreba za dokazivanjem**“ (1%). Ovi razlozi su rjeđi upravo zato što demokratski stil ublažava rizik od stvaranja strahova kroz stroge zahtjeve, kažnjavanje ili emocionalno zanemarivanje. Demokratski roditelji rjeđe stvaraju situacije u kojima se dijete osjeća pod konstantnim pritiskom ili nesigurnošću. Međutim, mali udjeli u ovim kategorijama ukazuju da i unutar demokratskog stila može doći do pojedinačnih odstupanja, bilo zbog roditeljskih pogrešaka, nesvjesnih očekivanja ili utjecaja šire okoline. Sveukupno gledano, rezultati jasno pokazuju da su razlozi za dječje strahove u obiteljima s demokratskim roditeljskim stilom najčešće povezani s razvojnim procesima, specifičnim životnim situacijama ili vanjskim faktorima, dok su rijetko posljedica direktno disfunkcionalnih roditeljskih postupaka. To potvrđuje zaštitnu ulogu demokratskog odgojnog stila u emocionalnom razvoju djeteta.

4.Diskusija rezultata istraživanja

Cilj istraživanja bio je ispitati povezanost roditeljskih odgojnih stilova s pojavom dječjih strahova te razloge koje roditelji navode za njihovo javljanje. Analizirani su odgovori roditelja kroz tri istraživačka pitanja: prvo istraživačko pitanje glasilo je: „Koji su odgojni stilovi dominantni kod anketiranih roditelja?“ Rezultati su pokazali da je demokratski odgojni stil

najdominantniji među roditeljima uključenim u istraživanje. Kako smo naveli u teorijskom dijelu prilikom definiranja demokratskog odgojnog stila, on osigurava optimalnu ravnotežu između topline i kontrole, čime se djeci omogućuje razvoj samopouzdanja i emocionalne sigurnosti. Dominacija demokratskog stila u uzorku može se tumačiti i širim društvenim promjenama koje naglašavaju važnost dijaloga, empatije i participativnog odnosa roditelja i djece. Kada se radi o koeficijentima pouzdanosti izraženih koeficijentom Cronbach alfa (α), prema kriteriju o pouzdanosti od minimalno $\alpha = .70$ (Fajgelj, 2005), pokazalo se kako je pouzdanost zadovoljavajuća na obje mjerne skale, AUTO i DEMO. Nije nađen značajniji utjecaj konfundirajućih varijabli koje se odnose na spol roditelja, godine braka te starost roditelja i djece (prilog 3). Nađena je statistički značajna, jaka negativna povezanost između mjera AUTO i DEMO skale, $r(98) = -.55, p < .001$, što govori u prilog konstruktne internalne valjanosti skala. Utvrđena je statistički značajna razlika između skora na AUTO skali ($M = 2.10, SD = .42$) i skora na DEMO skali ($M = 4.20, SD = .43$), $t(99) = -27.81, p < .001$. Ovi rezultati, dakle, *nesumnjivo ukazuju na značajnu dominantnost demokratskog odgojnog stila* kod anketiranih roditelja. Drugo istraživačko pitanje odnosilo se na: „O kojim dominantnim strahovima vlastite djece izvještavaju roditelji utvrđenih dominantnih odgojnih stilova?“ u obiteljima u kojima dominira demokratski stil, roditelji su najčešće izvještavali o specifičnim strahovima (39%), kao što su strah od životinja, mraka ili prirodnih pojava. Ovi strahovi se u literaturi smatraju razvojnim i prolaznim, pa njihova visoka zastupljenost u uzorku potvrđuje da nisu posljedica disfunkcionalnog roditeljstva, već prirodnog procesa emocionalnog sazrijevanja. Značajan udio zauzimaju i djeca bez strahova (32%), što dodatno potvrđuje zaštitnu ulogu demokratskog odgojnog stila u smanjenju trajnih ili patoloških oblika straha. U manjoj mjeri prisutni su strahovi od neuspjeha i separacijski strahovi, dok su strahovi od kazne, autoriteta i socijalnih situacija vrlo rijetki, što je očekivano s obzirom na to da demokratski roditelji ne koriste rigidne ni autoritarne metode odgoja. Dakle, profil strahova u ovom istraživanju sugerira da demokratski stil omogućava djeci emocionalnu otpornost, uz postojanje razvojno uvjetovanih strahova koji ne prelaze u trajne obrasce anksioznosti. Treće istraživačko pitanje bilo je: „Koji su, prema roditeljima, razlozi javljanja identificiranih strahova djece?“ Najčešći razlog koji roditelji navode jest da „nema razloga“ (33%), što se može povezati s percepcijom roditelja da njihova djeca odrastaju u emocionalno stabilnom okruženju. Specifični situacioni podražaji, poput lajanja pasa (14%), također zauzimaju značajno mjesto, što potvrđuje da su dječji strahovi često vezani za

konkretna iskustva. Razvojna faza (10%) i nedostatak jasnih objašnjenja (10%) dodatno ističu roditeljsku svjesnost da su strahovi često dio normalnog emocionalnog sazrijevanja. Manje zastupljeni razlozi poput utjecaja medija (9%), prezaštićenost (7%) ili neriješeni odnosi u obitelji i okolini (6%) ukazuju na vanjske i unutarnje faktore koji mogu povremeno poticati pojavu strahova i kod djece odgajane u demokratskom stilu. Vrlo mali postotci razloga poput pogrešnih postupaka roditelja (1%), nepodržavajuće sredine (1%) ili potrebe za dokazivanjem (1%) potvrđuju da demokratski roditeljski stil smanjuje rizik od pojave strahova proizašlih iz rigidnosti, konflikata ili emocionalnog zanemarivanja. Dominacija ovog stila povezana je s manjom učestalošću strahova koji proizlaze iz nesigurne privrženosti, rigidnog kažnjavanja ili socijalne anksioznosti, a češćom pojavom razvojnih i situacionih strahova koji se smatraju prolaznima. Također, roditelji odgajani u demokratskom stilu imaju tendenciju interpretirati dječje strahove kroz razvojnu prizmu i vanjske faktore, a rjeđe ih objašnjavaju vlastitim pogreškama ili disfunkcionalnim obrascima, što je u skladu s obilježjima toplog i podržavajućeg roditeljstva.

ZAKLJUČAK

Rezultati provedenog istraživanja ukazali su na nekoliko važnih spoznaja o povezanosti roditeljskih odgojnih stilova i pojave strahova kod djece u ranom djetinjstvu. Prije svega, utvrđeno je da među anketiranim roditeljima dominira demokratski odgojni stil, što potvrđuje savremene trendove u roditeljstvu koji naglašavaju važnost ravnoteže između topline, podrške i jasno postavljenih granica. Ovakav stil roditeljstva pokazao se kao zaštitni faktor za emocionalni razvoj djece, budući da smanjuje rizik od pojave trajnih oblika straha. Analiza strahova koje roditelji navode pokazala je da djeca u najvećoj mjeri ispoljavaju specifične strahove (39%), koji se mogu smatrati razvojnim i prolaznim, te da značajan broj djece uopće ne pokazuje strahove (32). Strahovi koji su povezani s rigidnim discipliniranjem, kaznom, autoritetom ili socijalnim situacijama javljaju se rijetko, što jasno potvrđuje da demokratski stil ne potiče nesigurnost niti anksiozne obrasce vezane uz strogu kontrolu i manjak emocionalne dostupnosti. Kada je riječ o razlozima javljanja strahova, roditelji ih najčešće povezuju s razvojnim fazama, konkretnim iskustvima (poput lajanja pasa) ili utjecajem medija, dok vrlo rijetko navode vlastite pogrešne postupke ili nepodržavajuću sredinu. Ovakvi podaci potvrđuju da u obiteljima s demokratskim stilom odgoja djetetovi strahovi nisu rezultat disfunkcionalnog roditeljstva, već prirodnog procesa emocionalnog sazrijevanja ili vanjskih faktora. Možemo zaključiti da demokratski odgojni stil predstavlja značajan zaštitni čimbenik u emocionalnom razvoju djece, jer osigurava sigurnu i podržavajuću okolinu koja omogućava djetetu da se nosi s prolaznim strahovima bez razvijanja dugotrajnih emocionalnih teškoća. Podaci ovog istraživanja naglašavaju važnost edukacije roditelja o prednostima demokratskog odgojnog stila i mogu poslužiti kao temelj za dalja istraživanja o ulozi roditeljskih postupaka u prevenciji anksioznosti i emocionalnih poremećaja u djetinjstvu.

LITERATURA:

1. Berk, L. E. (2015). Dječja razvojna psihologija. Jastrebarsko: Naklada Slap.
2. Bowlby, J. (1958). The nature of a child's tie to his mother. *International Journal of Psychoanalysis*, 39, 350-373.
3. Brajša-Žganec, A. (2003). Dijete i obitelj. Jastrebarsko: Naklada Slap
4. Brezinščak, T., Španić, A. M. (2018.) Strahovi i anksioznost u dječjoj dobi. U Buljan Flander i sur. *Znanost i umjetnost odgoja: Praktični priručnik o suvremenom odgoju za roditelje i odgojitelje*. Sveta Nedjelja: Naklada Geromar
5. Bronfenbrenner, Urie (1979), *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*, Cambridge, MA.: Harvard University Press.
6. Cherry KE, Gerstein ED, Ciciolla L. Parenting stress and children's behavior: Transactional models during Early Head Start. *J Fam Psychol* 2019;33:916-26.
7. Creswell, C., Murray, L., Stacey, J. i Cooper, P. (2011). Parenting and child anxiety. U: W.K. Silverman i A.P. Field (Ur.), *Anxiety disorders in children and adolescents* (str. 299-322). Cambridge University Press.
8. Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2006). Psihologija braka i obitelji. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.
9. Čuturić, N. (1995). Zabrinjava me moje dijete, ponašanja djece od 2.-6. Godine. Zagreb: Školska knjiga.
10. De Ross, R.L., Gullone, E. i Chorpita, B.F. (2002). The Revise Child Anxiety and Depression Scale: A Psychometric Investigation with Australian Youth. *Behaviour Change*
11. Drakulić Mindoljević, A. (2015). Majka, žena i majčinstvo. Medicinska naklada
12. Eisenberg N, Morris AS, Spinrad TL. Emotion-related regulation: The construct and its measurement. In: Teti D (eds). *Handbook of research methods in developmental science*. Oxford: Blackwell Publishers, 2005;423-42.
13. Ennulat, G. (2010). Strahovi u dječjem vrtiću: priručnik za roditelje i odgojitelje. Split: Harfa.
14. Fajgelj, S. (2005). Metode istraživanja ponašanja. Centar za primenjenu psihologiju

15. Fliek, L., Dibbets, P., Roelofs, J. i Muris, P. (2017). Cognitive Bias as a Mediator in the Relation Between Fear-Enhancing Parental Behaviors and Anxiety Symptoms in Children: A Cross-Sectional Study. *Child Psychiatry & Human Development*. Vidjeti na file:///C:/Users/PC/Downloads/ajanovic_adela_diplomski_raddocx.pdf
16. Goleman, D. (2023). Emocionalna inteligencija: Zašto je važnija od koeficijenta inteligencije?. Bužim: Ilum
17. H. F. Harlow i R. R. Zimmermann (1958). The Development of Affectional Responses in Infant Monkeys. *Proceedings of the American Philosophical Society*.
18. Jovančević i sur. (2004). Godine prve: zašto su važne. Zagreb: SysPrint
19. Juul, J. (1995) Razgovori s obiteljima. Zagreb: NIP Alinea.
20. Luketin D., Sunko E., Kokorić Tomašević, J. (2015). Roditeljstvo je dvosmjernan odnos:priručnik za bolji odnos s djetetom, Tiskara Šegović d.o.o., Split.
21. Murray, L., Creswell, C. i Cooper, P. (2009). The development of anxiety disorders in childhood: An integrative review. *Psychological Medicine*.
22. Oatley K Jenkins JM. Understandnig emotions. Cambridge, MA: Bleckwell Publishers; 1996.
23. Ollendick, T. H. (1995). AABT and empirically validated treatments. *Behaviour Therapist*
24. Optimistične bebe: T.Berry Brazelton, u predgovoru za Heart Start: The Emotional Foundations of School Readiness, Arlington, VA, National Center for Clinical Infant Programs, 1992.
25. Pašalić-Kreso, A.(2004).Koordinate obiteljskog odgoja.Sarajevo:JEŽ
26. Pehar, L. (2007). Psihološke posljedice reforme osnovne škole. Sarajevo: Službeni list BiH.
27. Poulton, R., Trainor, P., Stanton, W., McGee, R., Davies, S., Silva, P. (1997). The (in)stability of adolescent fears. *Behavior Research and Therapy*.
28. Riemann, F. (2002). Temeljni oblici straha: studija iz dubinske psihologije. Jastrebarsko: Naklada slap.
29. Shapiro, L. E. (2002). Malo prevencije: kako roditelji mogu spriječiti probleme u ponašanju i emocionalne probleme djece. Zagreb: Mozaik knjiga.

30. Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi: PRIRUČNIK za odgojitelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
31. Steinberg, L., & Silk, J. S. (2002). Parenting adolescents. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Children and parenting*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
32. Vasta, R., Haith M.M., Miller S.A. (2005). Dječja psihologija. Jastrebarsko: Naklada Slap.
33. Vasta, R., Haith, M. M., Miller, S. A., (1998). Dječja psihologija. Jastrebarsko: Naklada Slap.
34. Vizek Vidović, V., Vlahović-Štetić, V., Rijavec, M., Miljković, D. (2003). Psihologija obrazovanja. Zagreb: IEP-VERN.
35. Vulić-Prtorić, A. (2002). Strahovi u djetinjstvu i adolescenciji. Suvremena psihologija.

IV. PRILOZI

Prilog 1 Anketni upitnik

Anketni upitnik za roditelje djece predškolskog uzrasta

Poštovani roditelji,

Pred vama se nalazi anketni upitnik za potrebe završnog magistarskog rada. Cilj je propitati zastupljenost različitih roditeljskih stilova, te kakvi odnosi preovladavaju unutar članova obitelji mlađe urbane populacije. Anketni upitnik je anonimn, a prikupljeni podaci će služiti isključivo za potrebe završnog magistarskog rada, te stoga imate potpunu slobodu u izražavanju vaših stavova. Pažljivo pročitajte svako pitanje i budite maksimalno iskrenu u davanju odgovora na ista.

Za sva dodatna pitanja možete se obratiti putem mejla : karicaldijana54@gmail.com

Unaprijed se zahvaljujem na izdvojenom vremenu!

Istraživač: bachelor pedagogije Aldijana Karić

Opći podaci

1. Starost u godinama _____
2. Spol: 1. Muški 2. Ženski
3. Obrazovanje: 1. osnovna škola 2. srednja škola 3. fakultet: BA, MA; 4. doktorat
4. Koliko godina ste u braku? _____,
5. Ako ste razvedeni, poslije koliko godina se razvod desio _____
6. Broj djece: 1.muški _____ 2. ženski _____
7. Starost djece: 1 muški _____ 2. ženski _____

Mjesto i datum _____

Molim Vas da u anketi koja slijedi na postavljene tvrdnje odgovorite zaokruživanjem samo jednog broja u nizu. Brojevi označavaju sljedeće: 1 – Uopće se ne slažem; 2 – Ne slažem se; 3. I slažem se i ne slažem se; 4 – Slažem se; 5 – U potpunosti se slažem.

Tvrdnje (S), 1. Oblast

TVRDNJE		1. Uopće se ne slažem	2. Ne slažem se	3. I slažem se i ne slažem se	4. Slažem se	5. U potpunosti se slažem
1.	Članovi obitelji obraćaju pažnju na osjećanja drugih članova.					
2.	Članovi moje obitelji rađe rađe zajedno nego sa drugim ljudima.					
3.	Svi imamo pravo glasa u obiteljskim planovima.					
4.	Odrasli članovi obitelji se takmiče i prepiru.					
5.	Postoji bliskost u mojoj obitelji ali svakom članu je dozvoljeno da bude poseban i					

	drugačiji.					
6.	Članovi obitelji se često grle i često su u fizičkom kontaktu.					
7.	Članovi obitelji često ismijavaju jedni druge.					
8.	Govorimo ono što mislimo, bez obzira na situaciju.					
9.	U našem domu osjećamo se voljenima.					
10.	Čak i kada se osjećamo bliskima stid nas je to pokazati.					
11.	Često se svađamo i nikada ne riješavamo probleme.					
12.	Naši najsretniji trenuci su kod					

	kuće.					
13.	Često pripisujemo krivicu jednoj osobi za sve što ide loše.					
14.	Članovi obitelji se često razilaze – svako na svoju stranu.					
15.	Naša obitelj se ponosi našom bliskošću.					
16.	Naša obitelj uspješno rješava probleme zajednički.					
17.	Jedan od odraslih članova naše obitelji ima među djecom svog miljenika.					
18.	Članovi naše obitelji radije sarađuju sa drugim ljudima					

	nego sa drugim članovima naše obitelji.					
19.	Članovi obitelji slušaju jedni druge i paze šta će drugi članovi reći.					
20.	Raspoloženje u obitelji je jako utučeno i tužno.					

Tvrdnje (S), 2. Oblast

	TVRDNJE	1. Uopće se ne slažem	2. Ne slažem se	3. . I slažem se i ne slažem se	4. Slažem se	5. U potpunosti se slažem
1.	Postavljamo pravila za ponašanje koja se moraju poštovati bez pogovora.					
2.	Očekujemo striktno pokoravanje, rijetko ili					

	nikada objašnjavamo zašto je važno prihvatiti pravila.					
3.	Odgovorni smo, osjećajni, predusretljivi i pažljivi prema dječijim potrebama.					
4.	Kada donosimo odluke, radimo to zajednički.					
5.	U našoj obitelji djeca imaju apsolutnu slobodu u izražavanju mišljenja i osjećanja.					
6.	Očekujemo da dijete prihvati naredbe kao zakon i da poštuje autoritet.					
7.	Primjenjujemo kontrolu na racionalan način, pažljivo objašnjavajući svoje razloge za neko uspostavljeno pravilo.					
8.	U odnosu prema djeci kombinujemo toplotu i ljubav sa umjerenom i razumnom kontrolom.					

9.	Često koristimo fraze poput odmah, sada ćemo, treba, slušaj, moraš da...					
10.	Odrasli u našoj obitelji su jake vođe koje se slušaju bez pogovora.					
11.	Kao roditelji često povišujemo glas na našu djecu.					
12.	Bez prijetnje i kazne malo se šta danas kod djece može postići.					
13.	Djeca u našoj obitelji ispoljavaju strah bez nekog vidljivog razloga.					
14.	Mene su, kao dijete, moji roditelji često plašili.					
15.	Strah je moćno odgojno sredstvo.					

S16 Koje strahove Vaša djeca najčešće ispoljavaju?

S17 Koji su, po Vama razlozi, da Vaša djeca ispoljavaju te strahove?

Hvala na izdvojenom vremenu i spremnosti da sarađujete u ovome istraživanju!

Prilog 2: Pouzdanost i valjanost skala roditeljskih stilova: statističke procedure i rezultati

AUTO skala (pouzdanost i valjanost – Cronbach Alfa i ML Faktorska analiza)

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.833	.844	18

Item Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
S11 Često se svađamo i nikad ne riješavamo probleme.	1.64	.811	100
S10 Čak i kada se osjećamo bliskima stid nas je to kazati.	1.78	.860	100
S14 Članovi obitelji se često razilaze - svako na svoju stranu.	1.63	.812	100
S20 Raspoloženje u obitelji je jako utučeno i tužno.	1.40	.569	100
S13 Često pripisujemo krivicu jednoj osobi za sve što ide loše.	1.73	.709	100
S18 Članovi naše obitelji rađe sarađuju sa drugim ljudima nego sa drugim članovima naše obitelji.	1.74	.719	100
P11 Kao roditelji često povisujemo glas na našu djecu.	2.46	.744	100
P9 Često koristimo fraze poput odmah, sada, čemo, treba, slušaj, moraš da...	2.85	.821	100
P12 Bez prijetnje i kazne malo se šta danas kod djece može postići.	2.36	.882	100
P2 Očekujemo striktno pokoravanje, rijetko ili nikada objašnjavamo zašto je važno prihvatiti pravila.	1.94	.886	100
P10 Odrasli u našoj obitelji su jake vođe koje se slušaju bez pogovora.	2.60	.888	100
P6 Očekujemo da dijete prihvati naredbe kao zakon i da poštuje autoritet.	2.85	.947	100
S4 Odrasli članovi obitelji se takmiče i prepiru.	1.99	.882	100
S7 Članovi obitelji često ismijavaju jedni druge.	1.60	.778	100
P13 Djeca u našoj obitelji ispoljavaju strah bez nekog vidljivog razloga.	1.78	.848	100
P15 Strah je moćno odgojno sredstvo.	1.62	.874	100
P14 Mene su, kao dijete, moji roditelji često plašili.	2.39	1.136	100
S17 Jedan od odraslih članova naše obitelji ima među djecom svog miljenika.	2.09	1.181	100

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.843
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	299.108
	df	55
	Sig.	.000

Total Variance Explained

Factor	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings ^a
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total
1	4.241	38.556	38.556	3.650	33.180	33.180	3.350
2	1.114	10.127	48.683	.498	4.528	37.708	2.705
3	.947	8.611	57.294				
4	.857	7.788	65.082				
5	.769	6.995	72.077				
6	.715	6.501	78.578				
7	.618	5.617	84.195				
8	.544	4.949	89.145				
9	.510	4.637	93.782				
10	.361	3.282	97.064				
11	.323	2.936	100.000				

Extraction Method: Maximum Likelihood.

a. When factors are correlated, sums of squared loadings cannot be added to obtain a total variance.

Factor Correlation Matrix

Factor	1	2
1	1.000	.627
2	.627	1.000

Extraction Method: Maximum Likelihood.

Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

DEMO skala (pouzdanost i valjanost - Cronbach Alfa i ML Faktorska analiza)

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.862	.868	16

Item Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
S16 Naša obitelj uspješno rješava probleme zajednički.	4.18	.757	100
S15 Naša obitelj se ponosi našom bliskošću.	4.28	.753	100
S6 Članovi obitelji se često grle i često su u fizičkom kontaktu.	4.45	.626	100
S1 Članovi obitelji obraćaju pažnju na osjećanja drugih članova.	4.36	.704	100
S12 Naši najsretniji trenuci su kod kuće.	4.17	.865	100
S5 Postoji bliskost u mojoj obitelji, ali svakom članu je dozvoljeno da bude poseban i drugačiji.	4.26	.705	100
S19 Članovi obitelji slušaju jedni druge i paze šta će drugi članovi reći.	4.02	.724	100
S3 Svi imamo pravo glasa u obiteljskim planovima.	4.19	.692	100
S8 Govorimo ono što mislimo, bez obzira na situaciju.	3.57	1.037	100
P5 U našoj obitelji djeca imaju apsolutnu slobodu u izražavanju mišljenja i osjećanja.	4.18	.770	100
P3 Odgovorni smo, osjećajni, predusretljivi i pažljivi prema dječijim potrebama.	4.45	.657	100
P7 Primjenjujemo kontrolu na racionalan način, pažljivo objašnjavajući svoje razloge za neko uspostavljeno pravilo.	4.02	.724	100
P8 U odnosu prema djeci kombinujemo toplotu i ljubav sa umjerenom i razumnom kontrolom.	4.27	.763	100
P4 Kada donosimo odluke, radimo to zajednički.	4.25	.744	100
S9 U našem domu osjećamo se voljenima.	4.67	.551	100
S2 Članovi moje obitelji rađe rade zajedno nego sa drugim ljudima.	3.73	.886	100

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.849
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	472.294
	df	91
	Sig.	.000

Total Variance Explained

Factor	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings ^a
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total
1	5.113	36.520	36.520	4.573	32.662	32.662	3.817
2	1.595	11.393	47.914	.943	6.739	39.401	3.492
3	1.000	7.141	55.055				
4	.954	6.811	61.866				
5	.905	6.462	68.328				
6	.832	5.941	74.269				
7	.653	4.664	78.934				
8	.616	4.398	83.331				
9	.557	3.981	87.313				
10	.488	3.486	90.799				
11	.421	3.004	93.803				
12	.328	2.342	96.144				
13	.287	2.048	98.192				
14	.253	1.808	100.000				

Extraction Method: Maximum Likelihood.

a. When factors are correlated, sums of squared loadings cannot be added to obtain a total variance.

Factor Correlation Matrix

Factor	1	2
1	1.000	.496
2	.496	1.000

Extraction Method: Maximum Likelihood.

Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

Prilog 3: povezanost AUTO i DEMO skala i konfundirajućih varijabli

		Correlations					
		AUTO	DEMO	A1 Dob/starost	A4 Koliko godina ste u braku?	A6 Broj djece	A7 P starost djece
AUTO	Pearson	1	-.545**	-.044	-.115	.005	-.065
	Correlation						
	Sig. (2-tailed)						
	N	100	100	100	96	100	100
DEMO	Pearson	-.545**	1	.088	.172	-.027	.250*
	Correlation						
	Sig. (2-tailed)						
	N	100	100	100	96	100	100
A1 Dob/starost	Pearson	-.044	.088	1	.145	.177	.537**
	Correlation						
	Sig. (2-tailed)						
	N	100	100	100	96	100	100
A4 Koliko godina ste u braku?	Pearson	-.115	.172	.145	1	.089	.127
	Correlation						
	Sig. (2-tailed)						
	N	96	96	96	96	96	96
A6 Broj djece	Pearson	.005	-.027	.177	.089	1	-.031
	Correlation						
	Sig. (2-tailed)						
	N	100	100	100	96	100	100
A7 P starost djece	Pearson	-.065	.250*	.537**	.127	-.031	1
	Correlation						
	Sig. (2-tailed)						
	N	100	100	100	96	100	100

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Group Statistics

	Spol	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
AUTOSve	1	7	2.1203	.35918	.13576
	2	93	2.1002	.42969	.04456
DEMOSve	1	7	4.2232	.10739	.04059
	2	93	4.1882	.44610	.04626

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
AUTOSve	Equal variances assumed	.052	.820	.121	98	.904	.02013	.16685	-.31098	.35124
	Equal variances not assumed			.141	7.357	.892	.02013	.14288	-.31443	.35470
DEMOSve	Equal variances assumed	7.546	.007	.206	98	.837	.03504	.16972	-.30177	.37185
	Equal variances not assumed			.569	28.565	.574	.03504	.06154	-.09091	.16099

Prilog 4: Deskriptivna statistika

Descriptives			
		Statistic	Std. Error
AUTO	Mean	2.1016	.04236
	95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound 2.0175	
		Upper Bound 2.1856	
	5% Trimmed Mean	2.0918	
	Median	2.0789	
	Variance	.179	
	Std. Deviation	.42359	
	Minimum	1.16	
	Maximum	3.42	
	Range	2.26	
	Interquartile Range	.57	
	Skewness	.376	.241
	Kurtosis	.251	.478
DEMO	Mean	4.1906	.04309
	95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound 4.1051	
		Upper Bound 4.2761	
	5% Trimmed Mean	4.2097	
	Median	4.1875	
	Variance	.186	
	Std. Deviation	.43095	
	Minimum	2.38	
	Maximum	4.94	
	Range	2.56	
	Interquartile Range	.61	
	Skewness	-.840	.241
	Kurtosis	2.092	.478

Descriptives

		Statistic	Std. Error
A1 Dob/starost	Mean	35.69	.593
	95% Confidence Interval for Mean		
	Lower Bound	34.51	
	Upper Bound	36.87	
	5% Trimmed Mean	36.01	
	Median	36.00	
	Variance	35.145	
	Std. Deviation	5.928	
	Minimum	20	
	Maximum	47	
	Range	27	
	Interquartile Range	7	
	Skewness	-.734	.241
	Kurtosis	.685	.478

Descriptives

		Statistic	Std. Error
A4 Koliko godina ste u braku?	Mean	9.54	.390
	95% Confidence Interval for Mean		
	Lower Bound	8.77	
	Upper Bound	10.31	
	5% Trimmed Mean	9.37	
	Median	9.00	
	Variance	14.567	
	Std. Deviation	3.817	
	Minimum	3	
	Maximum	20	
	Range	17	
	Interquartile Range	5	
	Skewness	.601	.246
	Kurtosis	.282	.488

Descriptives

			Statistic	Std. Error
A6 Broj djece	Mean		1.72	.079
	95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	1.56	
		Upper Bound	1.88	
	5% Trimmed Mean		1.68	
	Median		2.00	
	Variance		.628	
	Std. Deviation		.792	
	Minimum		0	
	Maximum		4	
	Range		4	
	Interquartile Range		1	
	Skewness		.671	.241
	Kurtosis		-.032	.478

Descriptives

			Statistic	Std. Error
A7 Prosječna starost djece	Mean		4.660	.2218
	95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	4.220	
		Upper Bound	5.100	
	5% Trimmed Mean		4.691	
	Median		4.500	
	Variance		4.920	
	Std. Deviation		2.2181	
	Minimum		.0	
	Maximum		9.0	
	Range		9.0	
	Interquartile Range		4.0	
	Skewness		-.085	.241
	Kurtosis		-.946	.478

Prilog 5

Popis tabela

1. Tabela 1. - Strahovi koji se javljaju u različitim razvojnim periodima (prema Vulić – Prtorić, 2002)
2. Tabela 2. – Rezultati istraživanja autorice Vulić – Prtorić (2002)
3. Prikaz karakteristika odgojnih stilova roditeljstva i njihov utjecaj na djecu (Luketin i sur., 2015)
4. Deskriptivne statističke vrijednosti varijabli u istraživanju (N=100)

Prilog 6

Popis grafikona

1. Grafikon 1. - Dominantni strahovi kod djece (N=100)
2. Grafikon 2. – Koji su, po Vama razlozi, da Vaša djeca ispoljavaju te strahove?

Prilog 7

Popis slika

- Slika 1. – Bronfenbrennerovi ekološki krugovi razvoja djeteta (Bronfenbrenner, 1989)

